

Konstytucja polityczna Republiki Portugalii z 11 kwietnia 1933 r.

Abstract

Political Constitution of the Portuguese Republic of 1933

The work consists of two parts. One of them is the first Polish translation of the Constitution of the Portuguese Republic of April 11, 1933, and the other is an article devoted to this constitution and the system of government prevailing in Portugal during its period of validity. The Constitution of 1933 had never previously been translated into Polish, although its translation (often anonymous) was published in several other languages, including English, French, German, and Russian. While the circumstances of adopting the constitution of 1933, its sources, and its ideological concepts are reasonably well chronicled in Polish literature, the *Estado Novo* system is less so, and the author devotes his article to analysing this new regime. It is a synthesis of the constitution's provisions, against the background of the circumstances in which it was adopted and the ideology on which it was based: corporatism, conservatism, moderate nationalism, and meritocracy. The author also does not ignore the unique role of the architect and originator of the Portuguese system of that time – António de Oliveira Salazar – and his views on the state system.

Keywords: Estado Novo, Portuguese constitution, Portuguese Republic, António de Oliveira Salazar, corporatism

Słowa kluczowe: Estado Novo, konstytucja Portugalii, Republika Portugalii, António de Oliveira Salazar, korporacjonizm

Konstytucja portugalska z 11 kwietnia 1933 r. łączyła ze sobą dwie cechy. Z jednej strony była aktem ustrojowym dość typowym dla swojego okresu, odrzucającym reguły demokracji liberalnej i będącym fundamentem autorytarnego państwa. W tym zakresie wydaje się całkiem podobna do ustaw zasadniczych wielu europejskich państw, w tym także do Konstytucji kwietniowej z 1935 r. Z drugiej jednak strony – konstytucja z 1933 r. była emanacją na wprost autorskiej ideologii, charakterystycznej dla Portugalii, rozwiniętej i przez wiele lat realizowanej przez Antónia de Oliveirę Salazara. Jakkolwiek

bowiem korporacjonizm nie narodził się w Portugalii, to z uwagi na długość rządów tego polityka i położenie geopolityczne Portugalii tam miał szansę rozwinąć się najbardziej.

Tekst projektu konstytucji ukazał się w portugalskim promulgatorze *Diário do Govêrno* 22 lutego 1933 r.¹ Sama publikacja poprzedzała dopiero referendum w sprawie przyjęcia konstytucji, które przeprowadzono 19 marca tego samego roku. Większością 719 364 głosów „za”, przy 5 955 głosów „przeciw” konstytucja została uchwalona². Godzi się jednak zauważyć, że reguły tego plebiscytu były specyficzne – udział w nim był obowiązkowy, a wszystkie głosy nieoddane zostały zaliczone na rzecz zwolenników nowej konstytucji³. Nazywa się ją także konstytucją z 11 kwietnia 1933 r., dlatego że wtedy oficjalnie opublikowano wyniki referendum⁴ i tego dnia tym samym weszła w życie.

Pomimo podobieństw ustrojowych między salazarowskim Nowym Państwem a sanacyjną Rzeczpospolitą konstytucja z 1933 r. nie doczekała się nigdy tłumaczenia na język polski, chociaż jej przekład (często anonimowy) publikowany był w wielu innych językach: angielskim⁵, francuskim⁶, niemieckim⁷ i rosyjskim⁸. Z pewnością nie sprzyjał temu system panujący po II wojnie światowej w Polsce, a po tzw. rewolucji goździków siłą rzeczy zainteresowanie nieaktualną już konstytucją państwa salazarowskiego musiało radykalnie zmaleć. Ustrój Portugalii tego okresu i sama konstytucja doczekały się kilku publikacji naukowych w języku polskim. Zwłaszcza w ostatnim okresie można odnieść wrażenie, że odżywa zainteresowanie międzywojennymi koncepcjami ustrojowymi z Półwyspu Iberyjskiego⁹.

Okoliczności przyjęcia konstytucji z 1933 r., jej źródła i koncepcje ideowe są w polskim piśmiennictwie znane¹⁰ – mniej natomiast ustrój *Estado Novo*. Konstytucja określała Portugalie (art. 5) jako:

jednolitą i korporacyjną Republikę, opartą na równości obywateli wobec prawa, swobodnym dostępie wszystkich klas do korzyści cywilizacyjnych oraz wpływie wszystkich elementów strukturalnych Narodu na życie administracyjne i stanowienie prawa.

Za kamienie węgielne konstytucji z 1933 r. można uznać korporacjonizm, konserwatywizm i próbę oparcia państwa na czymś, co dopiero w 1958 r. brytyjski socjolog Michael Young określił jako merytokrację¹¹, a co kilkadziesiąt lat wcześniej bywało nazywane w Portugalii „dyktaturą profesorów” lub katedrokracją¹².

Nie bez racji o salazarowskiej konstytucji mówi się jako o pierwszej konstytucji państwa wcielającej w życie idee korporacjonistyczne (jakkolwiek pod tym względem wy-

¹ *Diário do Govêrno* n.º 43/1933, 1º Suplemento.

² Bankowicz, „Antonio Salazar”, 155.

³ Łabno, „Konstytucja Portugalii”, 222; za: Campinos, *O Presidencialismo*, 28.

⁴ *Diário do Govêrno* n.º 83/1933.

⁵ *Political Constitution*.

⁶ „Constitution politique”.

⁷ „Portugal Verfassung”.

⁸ Пашков, „Конституция”.

⁹ Por. np. Słęcki, Szklarski, *Franco i Salazar*; Ciechanowski, „Hiszpania Francisco Franco”.

¹⁰ Por. Słęcki, Szklarski, *Franco i Salazar*.

¹¹ Young, *The Rise*. Określeniem tym posługuję się z braku lepszego, mającego stanowić antonim systemu opartego na korupcji, nepotyzmie, kumoterstwie i kleptokracji.

¹² Bankowicz, *Demokraci i dyktatorzy*, 339–40.

przedzała ją *Carta del Carnaro* z 1920 r., o charakterze wyłącznie lokalnym¹³). Faktem jest, że korporacjonizm w konstytucji z 1933 r. jest wszechobecny – nie tylko na poziomie instytucjonalnym (powołanie Izby Korporacyjnej jako quasi-drugiej izby parlamentu), ale przede wszystkim ideologicznym, stanowiąc fundament, na podstawie którego zbudowane zostało Nowe Państwo. Konstytucja powierza państwu obowiązek „koordynowania, promowania i kierowania wszelkimi działaniami społecznymi, zapewniającymi uczciwą harmonię interesów, w ramach uzasadnionego podporządkowania jednostek ogółowi” (art. 6 pkt 2). Powtarzanie założeń, na których zbudowany jest korporacjonizm, jest zbyteczne, ale warto wskazać, w jaki sposób idee te realizowano w Portugalii. Podstawą systemu były rodzina (o czym dalej) oraz korporacje moralne i ekonomiczne, w których „wszystkie elementy Narodu będą reprezentowane organicznie” (art. 18). Według ostrożnych szacunków w okresie salazarizmu istniało w Portugalii około 2700 parapaństwowych, silnie zhierarchizowanych i pośrednio podległych władzom korporacji¹⁴, w ramach których zorganizowane było społeczeństwo.

Jakkolwiek Salazar był otwartym przeciwnikiem demokracji, to ustroj realizowany przez niego w pewien sposób był zbudowany na systemie wyborczym. Rodziny jako podstawowe jednostki społeczne (a ściślej – głowy tych rodzin) były uprawnione do udziału w wyborach do rad parafii (cywilnych)¹⁵ (*juntas de freguesia*); te zaś dokonywały wyboru rad miejskich, które wybierały rady prowincji. Organem quasi-parlamentarnym była Izba Korporacyjna. Nie była drugą izbą parlamentu, chociaż regulacja jej dotycząca zawarta jest w części konstytucji poświęconej Zgromadzeniu Narodowemu, a jej członkom przysługiwał immunitet analogiczny do parlamentarnego (art. 89 w zw. z art. 102 § 3). Jej uprawnienia były zresztą nad wyraz skromne¹⁶, jeżeli wziąć pod uwagę fakt, że stała na szczycie całej struktury korporacyjnej. W zasadzie opiniowała jedynie wnioski i projekty przedłożone Zgromadzeniu Narodowemu (art. 103). Także w praktyce jej wpływ na sytuację polityczną w Portugalii był niewielki¹⁷.

Nie powinno dziwić, że salazarowska konstytucja hołdowała konserwatywnie pojmowanym modelom społecznym. Przewidywała ograniczenie praw kobiet w dostępie do urzędów publicznych z przyczyn wynikających „z różnic ich charakteru i dobra rodziny” (art. 5 § 1). Salazar wyrażał obawę, że tam, gdzie kobieta wykonuje takie same prace jak mężczyzna, instytucja rodziny grozi ruiną¹⁸. Przepisy konstytucji z 1933 r. wielokrotnie powoływały się na potrzebę ochrony moralności publicznej, stawiając ją nawet ponad suwerenność narodu (art. 4) i czyniąc państwo odpowiedzialnym za jej promowanie (art. 6 pkt 1). Podstawą nowego ustroju konstytucja uczyniła rodzinę (art. 11), która będąc podstawową komórką społeczną, stała się także podstawową komórką wyborczą. Zgodnie z art. 17: „Wyłączne prawo wyboru komitetów parafii¹⁹ mają rodziny. Prawo to

¹³ D'Annunzio, De Ambris, Perfetti, *La Carta*.

¹⁴ Freire, Ferreira, „A construção”, 257.

¹⁵ Parafia (port. *freguesia*) była i jest podstawową jednostką podziału administracyjnego w Portugalii (podobnie np. w Anglii i Luizjanie).

¹⁶ De Lucena, *A evolução*, 324 i 330.

¹⁷ de Oliveira Maques, *Historia Portugalii*, 347.

¹⁸ Ferro, *Dyktator współczesnej*, 110.

¹⁹ Oryg. *juntas de freguesia*. W języku portugalskim istnieją co najmniej dwa odpowiedniki polskiego słowa „rada” – *conselho* (np. *Conselho de Ministros* – Rada Ministrów, *Conselho de Estado* – Rada Stanu, *conselho de provincia* – rada prowincji) oraz zapożyczone w języku polskim słowo *junta* (np. *junta de*

wykonuje głowa rodziny”. W referendum z 1933 r. po raz pierwszy w historii Portugalii przyznano kobietom prawo wyborcze, zastrzegając je jednak właśnie dla tych, które były głowami rodzin albo posiadały co najmniej średnie wykształcenie²⁰. Prowadziło to do sytuacji, w której kobiety mogły wykonywać prawo głosu także w imieniu mężczyzn – choćby pełnoletnich synów – jeżeli nie założyli oni jeszcze swoich rodzin²¹. Na utyskiwania związane z taką sytuacją Salazar odpowiadał:

Ludzie dochodząc do pełnoletności, zyskują świadomość samych siebie, uwalniają się od swojej rodziny i [...] tworząc rodzinę nową, zdobywają tem samem prawo głosu. Jeżeli tego nie czynią, poza nielicznymi wyjątkami [...] to dlatego, że brak im indywidualności własnej – mała zatem szkoda, że nie będą wpływali na losy kraju. Niechże pozostają poza nawiasem wszyscy rozbitcy, marnotrawcy, ludzie beзуżyteczni, ci, którzy nie mają siły potrzebnej do stworzenia własnego życia²².

W dwóch miejscach konstytucja stanowiła o obowiązku rejestracji aktów stanu cywilnego przez państwo (art. 12 pkt 3 i art. 28), a zatem o materii, którą trudno byłoby uznać za konstytucyjną. Jednocześnie – przynajmniej w pierwotnym brzmieniu konstytucji – brak było przepisów dotyczących szczególnej roli chrześcijaństwa i Kościoła katolickiego. Przeciwnie – w art. 46 stanowiła: „Bez uszczerbku dla wymogów dotyczących *Padroado*²³ państwo utrzymuje reżim separacji w stosunku do Kościoła katolickiego i wszelkich innych religii lub kultów”. Salazar – choć sam był gorliwym katolikiem – opowiadał się za rozdziałem państwa i Kościoła, uznając, że przenikanie się tych dwóch instytucji jest niekorzystne zwłaszcza dla tej ostatniej²⁴.

Jednocześnie art. 45 konstytucji gwarantował:

Kult wszystkich religii, zarówno publiczny jak i prywatny, jest wolny. Religie mogą organizować się swobodnie zgodnie z normami swojej hierarchii i dyscypliny, tworząc w ten sposób stowarzyszenia lub organizacje, których istnienie i osobowość prawną państwo uznaje.

Przepis ten doczekał się nowelizacji już w 1935 r. i później, w 1951 r.²⁵ Zwłaszcza ta druga nowelizacja wydaje się ciekawsza, bowiem nadała mu brzmienie:

Kult, zarówno publiczny, jak i prywatny, religii katolickiej jako religii Narodu Portugalskiego jest wolny. Kościół katolicki ma osobowość prawną, mogąc organizować się na podstawie prawa kanonicznego, tworzyć stowarzyszenia i organizacje, których osobowość prawną jest również uznawana. Państwo utrzymuje reżim separacji w stosunku do Kościoła katolickiego.

Nie oznacza to oczywiście, że wyznawców innych religii pozbawiono konstytucyjnej ochrony. W znowelizowanym art. 46 (którego dotychczasową treść dotyczącą m.in.

freguesia). Realizując zasadę zakazu wykładni homonimicznej, w tym drugim przypadku posłużyłem się określeniem „komitet”, odwołując się do wzorca funkcjonującego już w języku polskim, a zawartego w przedkładzie konstytucji Portugalii z 1976 r. dokonanym w 2000 r. przez A. Wojtyczek-Bonnand. Por. Konstytucja Republiki Portugalskiej.

²⁰ Bartyzel, „Salazaryzm”.

²¹ Ferro, *Dyktator współczesnej*, 114.

²² *Ibidem*.

²³ Porozumienie zawarte w 1614 r. między Stolicą Apostolską a Królestwem Portugalii, na mocy którego powierzono królom Portugalii administrowanie strukturami kościelnymi w zamorskich terytoriach.

²⁴ de Oliveira Salazar, *Rewolucja pokojowa*, 107–8.

²⁵ Lei n.º 2048 (*Diário do Governo* n.º 117/1951, 1º Suplemento).

Padroado i utrzymywania relacji dyplomatycznych ze Stolicą Apostolską przeniesiono do art. 45 *in fine*) zagwarantowano:

Państwo gwarantuje także wolność tworzenia i działania innych wyznań religijnych, których kultury są praktykowane na terytorium Portugalii, regulując jego zewnętrzne przejawy, i może uznać osobowość prawną stowarzyszeń utworzonych zgodnie z odpowiednią procedurą.

Niemniej Kościół katolicki, także *de iure*, stał się portugalskim *primus inter pares*. Na pewno nie bez znaczenia był fakt, że konkordat między Portugalią a Stolicą Apostolską podpisano dopiero 7 maja 1940 r.²⁶

Konserwatyzm konstytucji z 1933 r. był jednak konserwatyzmem silnie republikańskim, skoro krewnym królów portugalskich do szóstego stopnia zakazano pełnienia urzędu prezydenta. W chwili uchwalenia konstytucji nie żył już co prawda ostatni król Portugalii – Emanuel II (port. Manuel II) Patriota, zwany również Nieszczęśliwym (zmarł bezpotomnie w 1932 r.), ale pozostali przy życiu pretendenci do portugalskiego tronu z linii bocznych. W przeciwieństwie do, podobnego przecież pod niektórymi względami, generała Franco, Salazar nie miał ambicji restaurowania monarchii. Choć sam był monarchistą, to nie widział dla tej sprawy możliwości powodzenia²⁷. Być może z powodu zniechęcenia Portugalczyków rządami ostatnich królów z dynastii Bragança Portugalia, bez interwencji z zewnątrz, była jedną z pierwszych nowoczesnych europejskich republik (pod tym względem wyprzedzały ją tylko: San Marino, Szwajcaria i Francja), chociaż sam Salazar o ostatnim królu z tej dynastii miał jak najlepsze zdanie²⁸.

Konstytucja przewidywała dość szeroki katalog praw i wolności (art. 8), ale – co znamienne – ograniczała ich konstytucyjną ochronę do obywateli portugalskich (pod tym względem była zatem podobna do Konstytucji kwietniowej). Prawa i wolności te ograniczone były jednak prawami osób trzecich, interesem społeczeństwa i zasadami moralnymi. Konstytucja gwarantowała co prawda nietykalność osobistą, ale nie przeszkodziło to w 1956 r. wprowadzić do portugalskiego ustawodawstwa instytucji „środków bezpieczeństwa” pozwalających na bezterminową izolację bez wyroku sądowego.

Konstytucja z 1933 r. realizowała idee nacjonalistyczne, ale był to nacjonalizm, o którym Salazar pisał, że nie jest „nacjonalizmem wyłącznym, agresywnym, zięjącym nienawiścią”²⁹. Był to raczej środek do budowy silnego państwa niż cel sam w sobie. W jednym tylko przepisie konstytucji można odnaleźć echa etnicznego, a nie politycznego pojmowania Narodu Portugalskiego, o którym mowa w art. 3 Konstytucji („Naród stanowią wszyscy obywatele Portugalii zamieszkujący na jej terytorium lub poza nim”) – w art. 7 Konstytucja pozwalała na ograniczenie praw obywatelskich przez ustawę w stosunku do obywateli naturalizowanych.

Salazar uchodził za człowieka „fanatycznie uczciwego”³⁰, wielkiego przeciwnika korupcji i nepotyzmu³¹, który nigdy swojej władzy nie wykorzystywał dla celów pry-

²⁶ *Conventiones inter Apostolicam Sedem et Rem Publicam Lusitanam (Acta Apostolicae Sedis* 1940, nr 7).

²⁷ Bartyzel, „Salazaryzm”.

²⁸ de Oliveira Salazar, *Rewolucja pokojowa*, 105.

²⁹ *Ibidem*, 141.

³⁰ Bankowicz, „Antonio Salazar”, 157.

³¹ Tak też np. Ferro, *Dyktator współczesnej*, 10–1, oraz Wituch, *Historia Portugalii*, 95.

watnych³². Naiwnością byłoby sądzić, że zjawiska te można zlikwidować za pomocą aktu ustawodawczego, choćby najwyższego rzędu, ale w konstytucji w wielu miejscach odnaleźć można przepisy, które miały zabezpieczać państwo przed przejawami demoralizacji. Dotyczyły konstytucyjnej ochrony opinii publicznej (art. 20), apolityczności służby cywilnej (art. 22 i 23), niepołączalności urzędów (art. 25) i wreszcie daleko idącego ograniczenia, mającego na celu zapobieganie konfliktom interesów członków Zgromadzenia Narodowego (art. 90) i ministrów (art. 109 w zw. z art. 90). W tym ostatnim przypadku nałożono na nich cały szereg ograniczeń dotyczących przyjmowania funkcji publicznych i niepublicznych. Konstytucja przewidywała także specjalny reżim odpowiedzialności za nadużycie władzy przez funkcjonariuszy publicznych (art. 24 i 114).

Opis ustroju *Estado Novo* i postanowień konstytucji z 1933 r. byłby niepełny, gdyby nie wspomnieć o tym, że w państwie tym nie było miejsca dla partii politycznych. Salazar upatrywał w nich „biur stręczeń, w których wrzała nieustanna walka, w oczekiwaniu na podział nagród w dniu zwycięstwa”³³. Zamiast tego konstytucja statuowała istnienie Unii Narodowej (port. *União Nacional*), nazywanej czasem także w polskim piśmiennictwie „Zjednoczeniem Narodowym”³⁴. Jej celem miała być „organizacja narodu” i przede wszystkim to też miało odróżniać ją od wszystkich partii politycznych, czyniąc ją „antypartią”³⁵. Wedle jednak deklaracji Salazara taki ustrój nie wynikał z jego niechęci do samej instytucji partii, których znaczenie choćby w systemie angielskim dostrzegał i doceniał, ale istniejącego do 1926 r. w Portugalii „partyjniactwa”³⁶. Uznawał, że system angielski, poza niewielkimi wyjątkami, nie nadaje się do przeszczepienia na grunt innych krajów³⁷.

W konstytucji widać jasno, że Salazar był przede wszystkim ekonomistą i współtwórcą oryginalnego systemu gospodarczo-społeczno-politycznego, opartego oczywiście na wypracowanych już koncepcjach korporacjonistycznych, ale stanowiącego ich twórcze rozwinięcie. Kwestiom gospodarczym poświęcono znaczną część przepisów konstytucji, zapewne niewspółmiernie więcej niż w jakichkolwiek innych ustawach zasadniczych. Ilość miejsca przeznaczona na poszczególne zagadnienia i ich kolejność często są wykładnikiem hierarchii wartości przyświecającej twórcom. Spośród 132 (bez przepisów rewizyjnych i przejściowych) przepisów konstytucji z 1933 r.: dziesięć przepisów poświęcono normom ogólnym (art. 1–10; siłą rzeczy nasuwa się tu skojarzenie z dekalogiem Konstytucji kwietniowej), trzynaście – aplikacji systemu korporacyjnego (art. 11–19 i 102–105), szesnaście – sprawom gospodarczym³⁸ i finansowym (art. 49–52 i 59–70), sześć – sprawom wojskowym (art. 53–58), trzynaście – głowie państwa (art.

³² Bankowicz, *Demokraci i dyktatorzy*, 336.

³³ Ferro, *Dyktator współczesnej*, 35–6.

³⁴ Wituch, *Historia Portugalii*, 94.

³⁵ de Oliveira Maques, *Historia Portugalii*, 349.

³⁶ Ferro, *Dyktator współczesnej*, 116.

³⁷ de Oliveira Salazar, *Rewolucja pokojowa*, 25.

³⁸ Biorąc pod uwagę, że korporacjonizm jest doktryną społeczno-gospodarczo-polityczną, nie sposób dokonać jednoznacznego oddzielenia przepisów konstytucji realizujących tę ideę od przepisów zakwalifikowanych jako gospodarcze i finansowe.

72–84)³⁹, siedemnaście – parlamentowi (85–101), dziewięć – rządowi (art. 106–114) i również dziewięć – sądom (115–123).

Skromność regulacji poświęconej rządowi nie odzwierciedla faktycznej roli jego i jego przewodniczącego. W istocie bowiem to rząd był najważniejszym organem Republiki Portugalskiej tego okresu, a władza prezydencka – choć teoretycznie znaczna i wsparta silnym mandatem społecznym, pochodzącym do 1958 r. z wyborów bezpośrednich – zawsze miała charakter drugorzędny. Nie bez przyczyny Salazar nigdy nie został prezydentem Portugalii, a przez 36 lat pełnił funkcję jej premiera, przejściowo także ministra finansów, ministra wojny i ministra spraw zagranicznych. Pod koniec lat trzydziestych XX w. łączył nawet te cztery stanowiska, z których stopniowo rezygnował⁴⁰. Zgodnie z przepisami konstytucji premier koordynował prace wszystkich ministrów i kierował nimi, odpowiadając politycznie za ich działania oraz – teoretycznie – ponosił odpowiedzialność przed prezydentem Republiki za politykę rządu. W istocie było na odwrót, bowiem to kolejni prezydenci sprowadzani zostali do roli wykonawców woli premiera. Ten szczególny system ustrojowy został trafnie przez Marcella Caetana nazwany „prezycencjalizmem premiera” (port. *presidência do primeiro ministro*) albo – chyba mniej trafnie – „prezycencjonalizmem dwugłowym”⁴¹.

Rada Ministrów współdzieliła z prezydentem kompetencje ustawodawcze. Miała prawo do wydawania dekretów z mocą ustawy w trzech przypadkach: na podstawie specjalnego zezwolenia ustawodawczego, w nagłych przypadkach albo „z konieczności publicznej” (art. 108 pkt 2), z tym że musiały one zyskać aprobatę prezydenta. Ponadto Rada Ministrów wydawała – mając na celu wykonanie ustaw – dekryty, rozporządzenia i instrukcje (art. 108 pkt 3), kierowała administracją publiczną i nadzorowała ją (art. 108 pkt 4) oraz powoływała gubernatorów kolonii (art. 108 § 4).

Rząd ponosił wyłączną odpowiedzialność przed prezydentem. Nie istniała możliwość wyrażenia wotum nieufności przez Zgromadzenie Narodowe, zarówno wobec pojedynczego ministra, jak premiera lub całego rządu (art. 111). Nie istniała także odpowiedzialność konstytucyjna – brak było ciała stanowiącego odpowiednik trybunału stanu. Konstytucja wprost natomiast traktowała o odpowiedzialności karnej i cywilnej ponoszonej przez członków Rady Ministrów (art. 113 i 114).

Rola głowy państwa przypadała zawsze wojskowemu⁴², jako wyraz kurateli armii nad stanem państwa. Sam Salazar, jeszcze na początku 1933 r., wskazywał:

Wojskowy rodowód Dyktatury portugalskiej nadawać będzie zawsze naszej rewolucji cechę specjalną. To nie partja [...] zagarnęła władzę, lecz armja, organ Narodu, który interweniował, aby stworzyć warunki konieczne do powstania rządu narodowego, wymierzonego przeciwko partjom⁴³.

³⁹ W ogóle konstytucja, np. w art. 71, posługuje się określeniem „Głowa Państwa” – port. *Chefe do Estado*. Edward Boyé tłumaczy to określenie w 1936 r. jako „Naczelnik państwa” (por. Ferro, *Dyktator współczesnej*, XXXII), chociaż najbardziej dosłownie można byłoby mówić chyba o „Szefie Państwa” – i takim tłumaczeniem posługuje się Zdzisław Grabski w 1939 r. (por. de Oliveira Salazar, *Rewolucja pokojowa*, 188).

⁴⁰ Nowak-Vilela, „António Salazar”, 108.

⁴¹ Pałęcka, Sobański, *Rewolucja nie zaczęła się w czwartek*, 74–5.

⁴² W okresie obowiązywania konstytucji z 1933 r. funkcję prezydenta sprawowali: gen. António Óscar de Fragoso Carmona (1926–1951), marsz. Francisco Craveiro Lopes (1951–1958) i adm. Américo Tomás (1958–1974) oraz – już po tzw. rewolucji goździków, a przed uchwaleniem nowej konstytucji – gen. António de Spínola (1974) i gen. Francisco da Costa Gomes (1974–1976).

⁴³ Ferro, *Dyktator współczesnej*, XXIII.

W pierwotnej wersji konstytucji prezydent wybierany był w wyborach powszechnych na 7 lat. Dopiero w 1959 r., kiedy w przeprowadzonych rok wcześniej wyborach opozycyjny kandydat Humberto Delgado poważnie zagroził kandydatowi władz – admirałowi Américowi Tomásowi – zdecydowano się na wprowadzenie wyborów pośrednich dokonywanych przez połączone izby: Zgromadzenie Narodowe i Izbę Korporacyjną⁴⁴.

Teoretycznie prezydent wykonywał szereg uprawnień (art. 81), nie tylko z kategorii tych charakterystycznych dla głowy państwa, ale także dalej idących, jak: nadawanie Zgromadzeniu Narodowemu prawa do zmiany konstytucji (art. 81 pkt 4), prawo do rozwiązania parlamentu (art. 81 pkt 5) oraz wydawanie dekretów (art. 81 ust. 9). Praktycznie jednak wszystkie akty prezydenta objęte były obowiązkiem kontrasygnaty premiera. Nie da się zatem w żaden sposób porównać jego pozycji ustrojowej z pozycją prezydenta w Konstytucji kwietniowej. Jedyne trzy uprawnienia portugalskiej głowy państwa miały charakter prerogatywy (art. 82 § 1): powoływanie i odwoływanie premiera, kierowanie orędzia do Zgromadzenia Narodowego i rezygnacja z urzędu. Biorąc pod uwagę iluzoryczność pierwszej z nich, związaną z pozycją Salazara, można stwierdzić, że w zasadzie prezydent nie miał jakichkolwiek samodzielnych władczych kompetencji. Istotnie jednak jego odpowiedzialność także była niewielka – za czyny związane z wykonywaniem swojej funkcji odpowiadał wyłącznie przez Narodem, zaś za pozostałe – wyłącznie po upływie kadencji (art. 78).

Doradczym ciałem prezydenta była Rada Stanu, składająca się z premiera, przewodniczących: Zgromadzenia Narodowego i Izby Korporacyjnej, prezesa Najwyższego Trybunału Sprawiedliwości, prokuratora generalnego i pięciu członków (konstytucja zastrzegała, że ci ostatni muszą być płci męskiej) mianowanych dożywotnio przez prezydenta. Rada Stanu nie miała żadnych własnych kompetencji, ale konstytucja nakładała na prezydenta obowiązek wysłuchania jej przed skorzystaniem z niektórych swoich kompetencji oraz „we wszystkich poważnych sytuacjach kryzysowych w życiu państwa” (art. 84).

Parlamentem było jednoizbowe Zgromadzenie Narodowe, składające się początkowo z 90 posłów, wybieranych na czteroletnią kadencję. Liczba posłów fluktuowała wraz z kolejnymi zmianami konstytucji. W 1945 r. podwyższono ich liczbę do 130, w 1951 r. – do 140. W 1959 r. obniżono liczbę ponownie do 130, a w 1971 r. – podwyższono do 150 i taka już pozostała do końca *Estado Novo*.

Kompetencje Zgromadzenia Narodowego zarysowane były w konstytucji dość szeroko. Obejmowały one nie tylko ustawodawstwo (art. 91 pkt 1), ale także prawo do interpretacji ustaw i kontroli ich zgodności z konstytucją (art. 91 pkt 1 i 2).

Ustawa zasadnicza przewidywała istnienie sądów powszechnych (na czele z Najwyższym Trybunałem Sprawiedliwości) oraz specjalnych. Utrzymano przy tym instytucję sądów pokoju oraz dopuszczono istnienie sędziów miejskich (art. 115). Konstytucyjnie i w sposób dość typowy zagwarantowano niezawisłość sędziów i niezależność sądownictwa (art. 118–120). Ciekawą zasadę przewidywał art. 116, zgodnie z którym sądy specjalne nie mogły być tworzone dla pewnych grup przestępstw, z wyjątkiem przestępstw skarbowych, dotyczących spraw społecznych (por. *sendo estes* [...] *sociais*) lub skierowanych przeciwko bezpieczeństwu państwa.

⁴⁴ Lei n.º 2100 (*Diário do Governo* n.º 198/1959).

Konstytucja zawierała szcążkową regulację dotyczącą kwestii kolonialnych, nieproporcjonalnie małą w stosunku do portugalskich ambicji⁴⁵ i ówczesnego stanu posiadania, ograniczając się jedynie do wskazania, że: portugalskie kolonie stanowią terytorium państwa (art. 1) i nie mogą zostać zbyte (art. 2), każda kolonia ustalać miała własny budżet (art. 63 § 1), a dotychczas obowiązująca ustawa kolonialna miała moc konstytucji (art. 132). Szereg bardziej szczegółowych przepisów dotyczących kolonii znalazł się w konstytucji dopiero na skutek nowelizacji z 1951 r.⁴⁶, która także i później doczekała się licznych zmian. Dodano wtedy do części II tytuł VII „Portugalskie terytoria zamorskie”, który zmieniono w 1971 r. na „Prowincje zamorskie”. Regulacja dotycząca imperium kolonialnego była dość szeroka, bo w 1951 r. dodano łącznie aż 44 przepisy (art. 133–175), zgrupowane w sześć rozdziałów: „Zasady fundamentalne”, „Ogólne gwarancje”, „Specjalne gwarancje dla ludności tubylczej”, „System polityczny i administracyjny”, „Porządek ekonomiczny” i „System finansowy”.

Konstytucja z 1933 r. doczekała się szeregu poprawek, z których 9 wprowadzono jeszcze przed tzw. rewolucją goździków (w latach: 1935 [dwie]⁴⁷, 1936⁴⁸, 1937⁴⁹, 1938⁵⁰, 1945⁵¹, 1951⁵², 1959⁵³ i 1971⁵⁴). Z uwagi na ich obszerność opisanie postępujących zmian wymagałoby w zasadzie odrębnego opracowania. W nauce portugalskiej zwraca się jednak uwagę, że wszystkie nowelizacje konstytucji – poza pierwszą – dążyły do wzmocnienia systemu autorytarnego⁵⁵, czego przykładem może być przyznanie uprawnień ustawodawczych rządowi w 1945 r. albo – wspomiane już – zastąpienie bezpośrednich wyborów prezydenckich wyborami pośrednimi w 1959 r.

Nowa, obowiązująca do dziś, portugalska konstytucja została uchwalona 2 kwietnia 1976 r. przez Zgromadzenie Konstytucyjne wybrane rok wcześniej. Nim do tego doszło, po obaleniu reżimu postsalazarowskiego dokonano szeregu nowelizacji konstytucji w latach 1974 i 1975, mocą których usunięto ze stanowiska prezydenta i premiera⁵⁶, rozwiązano⁵⁷, a później w ogóle wygaszono⁵⁸ Radę Stanu, Zgromadzenie Narodowe i Izbę Korporacyjną, przekazano kompetencje ustawodawcze Radzie Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych⁵⁹ oraz zliberalizowano politykę kolonialną⁶⁰, uznając prawo kolonii do sa-

⁴⁵ Salazar w przemówieniu z 1931 r. głosił: „Żądamy dla siebie prawa zajmowania, zdobywania, odkrywania, prawa akcji kolonizacyjnej, ponieważ krew Portugalczyków zrosiła ziemię wszystkich pięciu części świata, ponieważ Portugalczycy pierwsi uprawiali leżące odłogiem pola, pierwsi karczowali dziewicze lasy, pierwsi rozpoczęli dzieło pacyfikacji i cywilizacji. Taka jest wola naszego narodu, taki jest nakaz naszego sumienia narodowego”. Por. de Oliveira Salazar, *Revolução pokojowa*, 93.

⁴⁶ Lei n.º 2048 (*Diário do Governo* n.º 117/1951, 1º Suplemento).

⁴⁷ Lei n.º 1885 (*Diário do Governo* n.º 67/1935) oraz Lei n.º 1910 (*Diário do Governo* n.º 117/1935).

⁴⁸ Lei n.º 1945 (*Diário do Governo* n.º 298/1936).

⁴⁹ Lei n.º 1963 (*Diário do Governo* n.º 294/1937).

⁵⁰ Lei n.º 1966 (*Diário do Governo* n.º 93/1938).

⁵¹ Lei n.º 2009 (*Diário do Governo* n.º 208/1945).

⁵² Lei n.º 2048 (*Diário do Governo* n.º 117/1951, 1º Suplemento).

⁵³ Lei n.º 2100 (*Diário do Governo* n.º 198/1959).

⁵⁴ Lei n.º 3/71 (*Diário do Governo* n.º 192/1971, 1º Suplemento).

⁵⁵ De Lucena, *A evolução*, 109.

⁵⁶ Lei n.º 1/74 (*Diário do Governo* n.º 97/1974, 1º Suplemento).

⁵⁷ Lei n.º 2/74 (*Diário do Governo* n.º 112/1974).

⁵⁸ Lei n.º 3/74 (*Diário do Governo* n.º 112/1974).

⁵⁹ Lei n.º 5/74 (*Diário do Governo* n.º 161/1974).

⁶⁰ Lei n.º 6/74 (*Diário do Governo* n.º 167/1974, 1º Suplemento).

mostanowienia⁶¹. Konstytucja z 1933 r. zakończyła zatem *de facto* swój byt, nim została jeszcze derogowana. W ostatnich latach oficjalnego jej obowiązywania dokonano tak wielu zmian, gruntownie przebudowujących ustrój Portugalii, że nie sposób znaleźć wspólnego mianownika między ustrojem w pierwszym i ostatnim roku obowiązywania konstytucji salazarowskiej. Nie trzeba dodawać, że nowa konstytucja opracowana została jako antyteza poprzedniej.

⁶¹ Lei n.º 7/74 (*Diário do Governo* n.º 174/1974, 1º Suplemento).

Konstytucja polityczna Republiki Portugalii⁶²

Diário do Governo 1933, N^o. 43, Suplemento, 22 lutego 1933
r., s. 227–236

Część I

Podstawowe gwarancje

Tytuł I

Naród Portugalski⁶³

Art. 1.

Terytorium Portugalii jest to, co należy obecnie do niej i obejmuje:

- 1) w Europie: Kontynent oraz Archipelagi Madery i Azorów;
- 2) w Afryce Zachodniej: Archipelag Zielonego Przylądka, Gwineę, [Wyspy] Świętego Tomasza i Książęcą oraz ich obszary zależne, S.[ão] João Baptista de Ajudá, Kabinę i Angolę;
- 3) w Afryce Wschodniej: Mozambik;
- 4) w Azji: Państwo Indii⁶⁴, Makau, Timor oraz obszary zależne.

§ 1. Naród nie zrzeka się praw, które ma lub może mieć w odniesieniu do jakiegokolwiek innego terytorium.

Art. 2.

Żadna część terytorium narodowego nie może być nabyta przez Rząd lub podmiot prawa publicznego obcego państwa, z wyjątkiem ustanowienia przedstawicielstwa dyplomatycznego lub konsularnego, o ile zaistnieje zasada wzajemności na rzecz Państwa Portugalskiego.

Art. 3.

Naród stanowią wszyscy obywatele Portugalii zamieszkujący na jej terytorium lub poza nim, którzy są uważani za zależnych od Państwa i praw portugalskich, z zastrzeżeniem obowiązujących przepisów prawa międzynarodowego.

§ 1. Cudzoziemcy, którzy przebywają lub zamieszkują w Portugalii, podlegają również władzy Państwa i prawom portugalskim, bez uszczerbku dla przepisów prawa międzynarodowego.

⁶² Za korektę tekstu i cenne wskazówki dziękuję pani dr Agacie Bloch z Zakładu Brazyliastyki Instytutu Studiów Iberyjskich i Iberoamerykańskich Uniwersytetu Warszawskiego oraz panu mgr. Carlosowi Pankowi Soares de Araujo z Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej.

⁶³ W tekście zachowano oryginalny sposób użycia małych i wielkich liter.

⁶⁴ Oryg. *Estado da Índia*, tzw. Indie Portugalskie: terytoria Goa, Daman, Dadra, Nagarhaveli i Diu, zajęte zbrojnie przez Indie w 1961 r.

Art. 4.

Naród Portugalski stanowi niepodległe Państwo, którego suwerenność ograniczają w porządku wewnętrznym wyłącznie moralność i prawo, a na arenie międzynarodowej – bariery wynikające z dobrowolnie przyjętych konwencji lub traktatów lub przyjętego prawa zwyczajowego. Państwo jest zobowiązane współpracować z innymi państwami w zakresie przygotowywania i przyjmowania rozwiązań dotyczących pokoju między narodami i postępu ludzkości.

§ 1. Portugalia opowiada się za arbitrażem jako sposobem rozwiązywania sporów międzynarodowych.

Art. 5.

Państwo portugalskie jest jednolitą i korporacyjną Republiką opartą na równości obywateli wobec prawa, na swobodnym dostępie wszystkich klas do dobrodziejstw cywilizacji oraz na oddziaływaniu wszystkich elementów składowych Narodu na życie administracyjne i na stanowienie prawa.

§ 1. Równość wobec prawa obejmuje prawo do objęcia urzędów publicznych stosownie do zdolności i zasług oraz do nieuznawania jakichkolwiek przywilejów wynikających z urodzenia, szlachectwa, tytułów szlacheckich, płci lub statusu społecznego, z wyjątkami – w przypadku kobiet – wynikających z różnicy ich natury i z uwagi na dobro rodziny, a w przypadku obowiązków i praw obywateli – tych, które wynikają z odmiennych okoliczności lub z natury rzeczy.

Art. 6.

Państwo jest odpowiedzialne za:

1) promowanie jedności moralnej i ustalenie porządku prawnego Narodu poprzez stanowienie i egzekwowanie praw oraz gwarancji wynikających z natury lub prawa na rzecz pojedynczych jednostek, rodzin, władz lokalnych, korporacji moralnych⁶⁵ i gospodarczych;

2) koordynowanie, promowanie i kierowanie wszelkimi działaniami społecznymi, zapewniającymi sprawiedliwą równowagę interesów, w ramach uzasadnionego podporządkowania jednostek ogółowi;

3) zadbanie o poprawę warunków najbardziej upośledzonych klas społecznych, zapobiegając obniżeniu poziomu poniżej minimum pozwalającego na zaspokojenie potrzeb ludzkich.

Tytuł II Obywatele

Art. 7.

Prawo cywilne określa warunki nabywania i utraty statusu obywatela portugalskiego. Ten korzysta z praw i gwarancji określonych w Konstytucji, z wyjątkiem ograniczeń ustanowionych przez ustawę w przypadku obywateli naturalizowanych.

§ 1. Cudzoziemcy zamieszkujący w Portugalii korzystają z tych samych praw i gwarancji, o ile prawo nie stanowi inaczej. Wyjątkiem są prawa polityczne i prawa publiczne, które

⁶⁵ Oryg. *corporações morais*.

skutkują obciążeniem dla Państwa, przy czym – w ostatnim przypadku – przestrzegana jest zasada wzajemności przyznana podmiotom portugalskim przez inne Państwa.

Art. 8.

Prawami i indywidualnymi gwarancjami obywateli Portugalii jest:

- 1) prawo do życia i integralności osobistej;
- 2) prawo do zachowania dobrego imienia i reputacji;
- 3) wolność i nienaruszalność przekonań i praktyk religijnych, przy czym nikt nie może być z ich powodu prześladowany, pozbawiony prawa ani zwolniony z jakiegokolwiek obowiązku lub powinności obywatelskiej. Nikt nie może być zmuszony do udzielenia odpowiedzi dotyczącej wyznawanej przez siebie religii, z wyjątkiem badań statystycznych przeprowadzanych na mocy ustawy;
- 4) wolność wyrażania myśli w dowolnej formie;
- 5) swoboda nauczania;
- 6) nienaruszalność miejsca zamieszkania i tajemnica korespondencji na zasadach określonych w ustawie;
- 7) wolność wyboru zawodu lub rodzaju pracy, działalności przemysłowej lub handlowej, z zastrzeżeniem ograniczeń prawnych wymaganych przez dobro wspólne i wyłączeń, które tylko Państwo i organy administracyjne mogą przyznać na podstawie ustawy, jeżeli służy to użyteczności publicznej;
- 8) nikt nie będzie pozbawiony wolności osobistej ani aresztowany bez przedstawienia zarzutów, z wyjątkiem przypadków przewidzianych w §§ 3. i 4.;
- 9) nikt nie podlega odpowiedzialności prawnej, chyba że na mocy wcześniej obowiązującej ustawy, uznającej działanie lub zaniechanie za karalne;
- 10) w kontradiktoryjnym postępowaniu oskarżony otrzyma – przed i po sformułowaniu zarzutów – niezbędne gwarancje obrony;
- 11) stosowanie kar cielesnych i kary śmierci nie jest dozwolone, z wyjątkiem przypadku wojny z udziałem obcego państwa i stosowania ich w teatrze wojny;
- 12) konfiskata mienia i objęcie kar innych osób niż sprawca są niedozwolone;
- 13) za nieuregulowanie opłat i kosztów skarbowych nie grozi kara więzienia;
- 14) wolność zgromadzeń i zrzeszania się;
- 15) prawo do własności i jej przeniesienia, za życia lub na wypadek śmierci, na warunkach określonych przez prawo cywilne;
- 16) niepłacenie podatków, które nie zostały ustalone zgodnie z Konstytucją;
- 17) prawo do zadośćuczynienia za wszelkie szkody, na zasadach przewidzianych w ustawie, która – w odniesieniu do szkód moralnych – może przewidywać, że zadośćuczynienie będzie miało charakter pieniężny;
- 18) prawo do reprezentacji lub składania petycji, roszczeń lub skarg przed organami władzy państwowej lub innymi organami, w obronie swoich praw lub interesu wspólnego;
- 19) prawo do przeciwstawiania się wszelkim nakazom naruszającym gwarancje indywidualne, jeżeli nie zostały one prawnie zawieszane oraz prawo odparcia agresji prywatnej przy użyciu siły, gdy odwołanie się do władzy publicznej nie jest możliwe;
- 20) prawo do rewizji wyroków karnych, zapewniającej prawo do ubiegania się o odszkodowanie od Skarbu Państwa za szkody i krzywdy doznane przez oskarżonego lub jego spadkobierców, w sposób uregulowany przez ustawę.

§ 1. Wymienienie tych praw i gwarancji nie wyklucza innych zawartych w Konstytucji lub ustawach, przy czym należy przyjąć, że obywatele zawsze powinni korzystać z nich bez naruszania praw osób trzecich oraz bez szkody dla interesów społeczeństwa lub zasad moralnych.

§ 2. Ustawy szczególne regulują korzystanie z wolności wypowiedzi, nauczania, zgromadzeń i zrzeszania się, z tym że w odniesieniu do tej pierwszej mają na celu zapobieganie lub przeciwdziałanie wypaczeniu opinii publicznej jako siły społecznej oraz ochronę integralności moralnej obywateli, którym gwarantuje się prawo do bezpłatnego sprostowania lub obrony w periodyku, w którym zostali znieważeni lub zniesławieni, bez uszczerbku dla jakiegokolwiek innej odpowiedzialności lub procedury przewidzianej przez ustawę.

§ 3. Aresztowanie bez przedstawienia zarzutów jest dozwolone w przypadku ujęcia sprawcy na gorącym uczynku i w następujących przestępstwach dokonanych, udaremnionych lub usiłowanych: przeciwko bezpieczeństwu Państwa; fałszowaniu monet, banknotów i publicznych papierów wartościowych; umyślnym zabójstwie; kradzieży z włamaniem lub rozboju; kradzieży, oszustwie lub nadużyciu zaufania, popełnionym przez recydywistę; oszukańczej upadłości; podpaleniu; produkcji, posiadaniu lub użyciu materiałów wybuchowych lub innych podobnych materiałów.

§ 4. Poza przypadkami wskazanymi w poprzednim paragrafie, umieszczenie w więzieniu publicznym, areszcie domowym albo zakładzie zamkniętym może zostać dokonane tylko na pisemne polecenie właściwej władzy i nie będzie utrzymane, jeżeli oskarżony złoży odpowiednią kaucję lub zobowiąże się do określonego miejsca zamieszkania, o ile ustawa na to zezwala.

Przeciw nadużyciom władzy można zastosować środek wyjątkowy *Habeas Corpus*, na warunkach określonych w ustawie szczególnej.

Art. 9.

Każdemu urzędnikowi Państwa, organów administracji publicznej i systemu korporacji lub przedsiębiorstw, związanych umową z którymkolwiek z nich, gwarantuje się prawo do zatrudnienia w czasie, gdy są oni zobowiązani do pełnienia służby wojskowej.

Art. 10.

Zabrania się organom Suwerenności⁶⁶, wspólnie lub osobno, zawieszania Konstytucji lub ograniczania zawartych w niej praw, z wyjątkiem przypadków w niej przewidzianych.

Tytuł III Rodzina

Art. 11.

Państwo zapewnia założenie i obronę rodziny, jako formy zachowania i rozwoju rasy, jako podwaliny edukacji, dyscypliny i harmonii społecznej, a także jako podstawy całego porządku politycznego poprzez ich zgromadzenie i reprezentację w parafii⁶⁷ i gminie.

⁶⁶ Oryg. *órgãos da Soberania*.

⁶⁷ Oryg. *freguesia* – najmniejsza jednostka podziału administracyjnego w Portugalii.

Art. 12.

Ustrój rodziny opiera się na:

- 1) małżeństwie i prawowitym potomstwie;
- 2) równych prawach i obowiązkach obojga małżonków, w zakresie utrzymania i edukacji prawowitego potomstwa;
- 3) obowiązkowej rejestracji małżeństwa i narodzin dzieci.

§ 1. Prawo cywilne reguluje normy dotyczące osób i majątku małżonków, władzy ojcowskiej i jej zastępowania, prawa spadkowego w linii prostej lub bocznej oraz prawa do alimentów.

§ 2. Prawowitemu potomstwu gwarantuje się pełnię praw wymaganych dla porządku i trwałości rodziny, uznając, że dzieci nieślubne, nawet nienarodzone, mają prawa właściwie do ich sytuacji, w szczególności do alimentów, po ustaleniu osób zobowiązanych do ich świadczenia.

Art. 13.

W celu obrony rodziny do obowiązków władz państwowych i lokalnych należy:

- 1) wspieranie w zakładaniu niezależnych i zdrowych domów oraz w zawieraniu małżeństw;
- 2) ochrona macierzyństwa;
- 3) ustalanie podatków zgodnie z uzasadnionymi wydatkami rodziny i zachęcanie do przyjmowania wynagrodzeń rodzinnych;
- 4) ułatwienie rodzicom wypełnienia obowiązku edukacji i wychowania dzieci poprzez współpracę z nimi za pośrednictwem publicznych placówek edukacyjnych lub wychowawczych lub promowanie prywatnych instytucji utworzonych w tym samym celu;
- 5) podejmowanie wszelkich właściwych środków w celu uniknięcia zepsucia moralności.

Tytuł IV

Moralny i gospodarczy system korporacji

Art. 14.

Do obowiązków państwa należy uznanie moralnych lub gospodarczych systemów korporacji oraz stowarzyszeń i organizacji związkowych oraz zachęcanie i wspieranie w ich tworzeniu.

Art. 15.

Korporacje, stowarzyszenia lub organizacje, o których mowa w poprzednim artykule, dążą przede wszystkim do osiągnięcia celów naukowych, literackich, artystycznych lub rozwoju fizycznego, opieki, wsparcia i działalności charytatywnej, usprawnień technicznych i solidarności interesów, a zasady formowania i wykonywania ich zadań są określone w przepisach szczególnych.

Art. 16.

Cudzoziemcy zamieszkujący w Portugalii mogą być członkami korporacji, stowarzyszeń lub organizacji, na warunkach określonych w ustawie; nie wolno im jednak ingerować w wykonywanie przyznanych im praw politycznych.

Tytuł V

Rodzina, korporacje i władze jako elementy polityczne

Art. 17.

Wyłączne prawo wyboru komitetów parafii⁶⁸ mają rodziny.

§ 1. Prawo to wykonuje głowa rodziny.

Art. 18.

W korporacjach moralnych i gospodarczych reprezentowane są organicznie wszystkie części składowe Narodu, biorąc udział w wyborach izb gminnych⁶⁹ i rad prowincjonalnych oraz w tworzeniu Izby Korporacyjnej.

Art. 19.

W organizacji politycznej Państwa, komitety parafii dokonują wyboru izb gminnych, a te – rad prowincjonalnych. W Izbie Korporacyjnej reprezentowane są władze lokalne.

Tytuł VI

Opinia publiczna

Art. 20.

Opinia publiczna jest podstawowym elementem polityki i administracji Kraju, a do Państwa należy jej obrona przed wszystkimi czynnikami, które odwracają jej uwagę od prawdy, sprawiedliwości, dobrej administracji i dobra wspólnego.

Art. 21.

Prasa pełni funkcję o charakterze publicznym, dlatego nie może odmówić ogłoszenia w sprawach związanych z interesem narodowym, zamieszczenia oficjalnych, przesłanych przez Rząd, wiadomości o sprawach o znaczeniu państwowym.

Tytuł VII

Porządek polityczny, administracyjny i obywatelski

Art. 22.

Funkcjonariusze publiczni służą społeczeństwu, a nie żadnej partii lub organizacji kierującej się własnymi interesami, a ich obowiązkiem jest przestrzeganie i poszanowanie władzy Państwa.

⁶⁸ Oryg. *juntas de freguesia*.

⁶⁹ Oryg. *câmaras municipais*.

Art. 23.

Osoby zatrudnione w strukturach władz lokalnych i korporacji oraz pracujące w instytucjach świadczących usługi użyteczności publicznej podlegają dyscyplinie przewidzianej w poprzednim artykule.

Art. 24.

Umysłne spowodowanie przerwania świadczenia usług publicznych lub realizowania interesu zbiorowego skutkuje odwołaniem osoby za to odpowiedzialnej, niezależnie od innych konsekwencji przewidzianych przez prawo.

Art. 25.

Niedopuszczalne jest łączenie urzędów państwowych lub samorządowych albo jednych z drugimi, z wyjątkiem tych przewidzianych w ustawie.

§ 1. Przepisy o zakazie łączenia urzędów publicznych lub łączenia ich z wykonywaniem innych zawodów określa odrębna ustawa.

§ 2. Kumulowanie stanowisk w prywatnych przedsiębiorstwach jest zwalczane jako sprzeczne z gospodarką publiczną i moralnością.

Art. 26.

Wszyscy obywatele są zobowiązani do współpracy z Państwem i władzami lokalnymi, do działania zgodnie z prawem i do pokrywania, w miarę swoich możliwości, kosztów publicznych.

Art. 27.

Państwo przyznaje honorowe odznaczenia lub nagrody obywatelom, którzy wyróżniają się ze względu na ich własne zasługi lub czyny obywatelskie i wojskowe, a także cudzoziemcom ze względu na międzynarodowe dokonania, ustanawiając w tym celu w drodze ustawy ordery, odznaczenia, medale lub dyplomy.

Art. 28.

Rejestracja stanu cywilnego obywateli należy do kompetencji Państwa.

Tytuł VIII

Porządek gospodarczy i społeczny

Art. 29.

Organizacja gospodarcza Narodu powinna zapewnić maksymalną produkcję i społecznie użyteczne bogactwo oraz ustanowić warunki życia zbiorowego, których efektem jest umocnienie władzy Państwa i sprawiedliwości wśród obywateli.

Art. 30.

Państwo reguluje stosunki gospodarki narodowej z gospodarkami innych krajów, kierując się zasadą należytej współpracy, bez uszczerbku dla korzyści handlowych, jakie

można uzyskać od jakiegokolwiek kraju lub konieczności ochrony przed zewnętrznymi zagrożeniami lub atakami.

Art. 31.

Państwo ma prawo i obowiązek koordynowania i regulowania życia gospodarczego i społecznego w celu:

- 1) stworzenia równowagi ludności, zawodów, zatrudnienia, kapitału i pracy;
- 2) obrony gospodarki narodowej przed rolniczym, przemysłowym i handlowym wyzyskiem o charakterze pasożytniczym lub niezgodnym z wyższymi interesami życia ludzkiego;
- 3) osiągnięcia najniższych cen i najwyższych wynagrodzeń, z uczciwą zapłatą za inne czynniki produkcji, poprzez poprawę techniki, jakości usług i dostępności kredytu;
- 4) zwiększenia zaludnienia terytoriów państwowych, ochrony emigrantów i regulowania emigracji.

Art. 32.

Państwo sprzyja działaniom sektora prywatnego, które przy względnie równych kosztach są bardziej opłacalne, bez szkody dla dobra społecznego i należytej ochrony rodzimego przemysłu.

Art. 33.

Państwo może bezpośrednio interweniować w zarządzanie działaniami sektora prywatnego, tylko jeśli je finansuje lub jeżeli przyniesie to korzyści społecznie większe niż te osiągnięte bez jego interwencji.

§ 1. Przedsiębiorstwa państwowe, których celem jest osiągnięcie zysku, również podlegają temu przepisowi, nawet jeśli działają w warunkach wolnej konkurencji.

Art. 34.

Państwo promuje tworzenie i rozwój krajowej gospodarki korporacyjnej w taki sposób, aby jej uczestnicy nie dążyli do ustanowienia nieuregulowanej i sprzecznej z słusznymi celami społeczeństwa i siebie samych konkurencji, ale współpracowali ze sobą jako członkowie tej samej wspólnoty.

Art. 35.

Własność, kapitał i praca odgrywają rolę społeczną w systemie współpracy gospodarczej i solidarności, a prawo może określać warunki ich wykorzystania lub eksploatacji zgodnie ze wspólnym celem.

Art. 36.

Siła robocza, czy to niewykwalifikowana, wykwalifikowana, czy też techniczna, może być włączona w przedsiębiorstwo w formie, jaka w danych okolicznościach okazuje się wskazana.

Art. 37.

Uznane przez państwo korporacje gospodarcze mogą zawierać układy zbiorowe pracy, a te układy, które zostały zawarte bez ich udziału, są nieważne.

Art. 38.

Spory dotyczące zbiorowych stosunków pracy należą do właściwości sądów szczególnych.

Art. 39.

W stosunkach gospodarczych między kapitałem a pracą zawieszenie działalności przez którąkolwiek ze stron ze względu na własne interesy jest niedozwolone.

Art. 40.

Prawem i obowiązkiem Państwa jest ochrona moralności, bezpieczeństwa żywności i higieny publicznej.

Art. 41.

Państwo promuje i wspiera instytucje solidarności, zabezpieczenia społecznego, współpracy i wzajemnej pomocy.

Tytuł IX

Wychowanie, kształcenie i kultura narodowa

Art. 42.

Wychowanie oraz kształcenie są obowiązkowe i są zadaniem rodziny oraz współpracujących z nią publicznych lub prywatnych placówek.

Art. 43.

Państwo utrzymuje szkoły podstawowe, uzupełniające, średnie i wyższe oraz instytucje kultury wysokiej.

§ 1. Podstawowa edukacja jest obowiązkowa i może odbywać się w domu, w szkołach prywatnych lub publicznych.

§ 2. Sztuka i nauka są promowane i chronione w swoim rozwoju, nauczaniu i propagowaniu, z zastrzeżeniem konieczności przestrzegania Konstytucji, hierarchii i działań koordynacyjnych państwa.

§ 3. Nauczanie prowadzone przez Państwo jest niezależne od jakiegokolwiek kultu religijnego, którego nie może naruszać i ma na celu, oprócz ożywienia fizycznego i doskonalenia zdolności intelektualnych, kształtowanie charakteru, sprawności zawodowej oraz wszelkich cnót obywatelskich i moralnych.

§ 4. Nauczanie religii w szkołach prywatnych nie wymaga zezwolenia.

Art. 44.

Dozwolone jest zakładanie szkół prywatnych równoległych do szkół państwowych, które podlegają kontroli Państwa i mogą być przez nie subsydiowane i zrównane z publicznymi w zakresie wydawanych dyplomów, jeżeli ich programy i jakość kadry dydaktycznej nie są gorsze niż te w placówkach publicznych.

Tytuł X

Relacje państwowe z Kościołem katolickim i innymi kultami

Art. 45.

Publiczny lub prywatny kult wszystkich religii jest wolny i może być swobodnie organizowany zgodnie z normami ich hierarchii i dyscypliny, przez stworzone w tym celu stowarzyszenia lub organizacje, których istnienie i osobowość prawna jest uznawana przez Państwo.

§ 1. Akty kultu niezgodne z życiem i integralnością cielesną osoby ludzkiej oraz z dobrymi obyczajami są wykluczone.

Art. 46.

Nie naruszając postanowień *Padroado*⁷⁰, utrzymuje się rozdział Państwa od Kościoła katolickiego i wszelkich innych religii lub kultów praktykowanych na terytorium Portugalii oraz utrzymuje się stosunki dyplomatyczne między Stolicą Apostolską a Portugalią z zachowaniem wzajemnej reprezentacji.

Art. 47.

Żadna świątynia, budynek, pomieszczenie lub obiekt kultu związany z religią nie mogą być przeznaczone przez Państwo do innych celów.

Art. 48.

Cmentarze publiczne mają charakter świecki, a przedstawiciele wszystkich religii mogą swobodnie odprawiać na nich swoje obrzędy.

Tytuł XI

Domena publiczna i prywatna Państwa

Art. 49.

Do domeny publicznej Państwa należą:

- 1) złoża mineralne, źródła wód mineralnych i leczniczych i inne zasoby naturalne pod ziemią;
- 2) wody morskie wraz z ich dnem;
- 3) jeziora, laguny oraz ciekі żeglowne lub spławne, z ich dnem i korytami, a także te, które na mocy specjalnego dekretu są uznawane za obiekty użyteczności publicznej jako mogące być wykorzystane do produkcji energii elektrycznej w skali krajowej lub regionalnej albo do nawadniania;
- 4) kanały otwarte przez państwo;
- 5) górne warstwy powietrza, poza granicami własności ustanowionymi przez prawo na rzecz właściciela gruntu;

⁷⁰ Porozumienie zawarte w 1614 r. między Stolicą Apostolską a Królestwem Portugalii, na mocy którego powierzono królom Portugalii administrowanie strukturami kościelnymi w terytoriach zamorskich.

6) wszelkiego rodzaju linie kolejowe będące przedmiotem zainteresowania publicznego, drogi i ścieżki publiczne;

7) obszary terytorialne przeznaczone dla celów obrony wojskowej;

8) wszelkie inne dobra podlegające systemowi prawnemu domeny publicznej.

§ 1. Uprawnienia Państwa do dóbr należących do domeny publicznej i prawo do korzystania z nich przez obywateli są regulowane przez ustawy i konwencje międzynarodowe zawarte przez Portugalię; Państwo zachowuje swoje dotychczasowe prawa, a osoby prywatne swoje prawa nabyte, przy czym te ostatnie mogą być przedmiotem wyłączenia podyktowanego interesem publicznym, zapewniając sprawiedliwe odszkodowanie.

§ 2. Spośród bogactw wymienionych w ustępie 1. wyraźnie wyłączone są skały, pospolite gleby oraz materiały powszechnie stosowane w budownictwie.

§ 3. Państwo przedsięwzięzie rozgraniczenie tych spośród nieruchomości stanowiących własność prywatną, które graniczą z nieruchomościami należącymi do domeny publicznej.

Art. 50.

Zarząd majątkiem będącym prywatną własnością Państwa na Kontynencie i Wyspach Przyległych⁷¹ należy do Ministerstwa Finansów, z wyjątkiem przypadków wyraźnego przypisania go komukolwiek innemu.

Art. 51.

Żadne dobra lub uprawnienia Państwa, które służą jego prestiżowi lub najwyższym interesom narodowym, nie mogą być zbywane.

Art. 52.

Pod ochroną Państwa znajdują się zabytki artystyczne, historyczne i przyrodnicze oraz dzieła sztuki oficjalnie za takie uznane, a ich alienacja na rzecz cudzoziemców jest zabroniona.

Tytuł XII Obrona narodowa

Art. 53.

Państwo gwarantuje funkcjonowanie i prestiż wojskowych instytucji lądowych i morskich, niezbędnych ze względu na najwyższe potrzeby obrony integralności narodowej oraz utrzymania porządku i spokoju publicznego.

§ 1. Organizacja wojskowa jest jednolita dla całego terytorium.

Art. 54.

Służba wojskowa jest powszechna i obowiązkowa. Ustawa określa sposób jej wykonywania.

⁷¹ Oryg. *Ilhas Adjacentes* – określenie używane we wszystkich konstytucjach portugalskich od 1822 do 1933 r. obejmujące archipelagi Azorów i Madery. W kwestii polskiego urzędowego tłumaczenia tego terminu por. art. 1 konwencji handlowej i nawigacyjnej między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Portugalską podpisanej 28 grudnia 1929 r. i ratyfikowanej 3 lutego 1931 r. (Dz.U. 1931 nr 37 poz. 289).

Art. 55.

Ustawa reguluje ogólną organizację Narodu na czas wojny, stosownie do zasady narodu zbrojnego⁷².

Art. 56.

Państwo promuje, chroni i wspiera instytucje obywatelskie, które dążą do szkolenia i dyscyplinowania młodzieży w celu przygotowania jej do wypełnienia obowiązków wojskowych i patriotycznych.

Art. 57.

Żaden obywatel nie może zachować ani uzyskać stanowiska w administracji państwowej lub samorządowej, jeżeli nie wypełnił obowiązków, którym podlega na mocy prawa wojskowego.

Art. 58.

Państwo zapewnia ochronę i rentę tym, którzy ulegli inwalidztwu w czasie służby wojskowej w obronie Ojczyzny lub porządku, jak również rodzinom tych, którzy w czasie tej służby stracili życie.

Tytuł XIII**Zarządzanie interesem publicznym****Art. 59.**

Wszystkie przedsięwzięcia ukierunkowane na użytkowanie i eksploatację przedmiotów stanowiących własność publiczną są uważane za leżące w interesie publicznym i mają szczególne znaczenie w zakresie administracji, konkurencji, nadzoru lub kontroli Państwa, zgodnie z wymogami bezpieczeństwa publicznego, obrony narodowej oraz stosunków gospodarczych i społecznych.

Art. 60.

Podlegają jednolitym zasadom, nie naruszając przepisów szczególnych obowiązujących w nadzwyczajnych okolicznościach i sprawach o drugorzędnym znaczeniu:

- 1) ustanawianie lub przekształcanie komunikacji lądowej, rzecznej, morskiej i powietrznej, niezależnie od ich charakteru lub przeznaczenia;
- 2) prace wykorzystujące wodę lub węgiel kopalny do produkcji energii elektrycznej, a także budowa infrastruktury na potrzeby jej transportu, zaopatrzenia lub dystrybucji, a także ogólne prace nad hydrauliką rolniczą;
- 3) świadczenie usług publicznych w zakresie tejże komunikacji, prac i sieci.

Art. 61.

Państwo popiera działania na rzecz poprawy użyteczności publicznej w obszarach wymienionych w poprzednim artykule, w szczególności rozwój narodowej marynarki han-

⁷² Oryg. *nação armada*.

dlowej, ze szczególnym uwzględnieniem połączeń z terytoriami zamorskimi i krajami, w których jest wielu Portugalczyków.

Art. 62.

Taryfy za świadczenie usług publicznych podlegają regulacji i nadzorowi ze strony Państwa.

Tytuł XIV
Finanse państwowe

Art. 63.

Ogólny Budżet Państwa dla Kontynentu i Wysp Przyległych⁷³ jest jednolity i obejmuje wszystkie dochody i wydatki publiczne, nawet te związane z usługami autonomicznymi, których szczególnie zmiany mogą być ogłaszane odrębnie.

§ 1. Każda kolonia ustala swój budżet zgodnie z zasadami określonymi w tym artykule.

Art. 64.

Ogólny Budżet Państwa jest corocznie uchwalany i realizowany przez Rząd, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, w szczególności z ustawą o upoważnieniach przewidzianą w art. 91 ust. 4.

Art. 65.

Wydatki odpowiadające prawnym lub umownym zobowiązaniom Państwa lub te, które są stałe ze względu na ich charakter lub cel, w tym opłaty odsetkowe i amortyzacja długu publicznego, powinny być traktowane jako podstawa ustalania podatków i innych dochodów państwa.

Art. 66.

Budżet przewiduje niezbędne środki na pokrycie całej sumy wydatków.

Art. 67.

Pożyczki mogą być zaciągane tylko na specjalne cele związane z rozwojem gospodarczym, koniecznością powiększenia majątku narodowego lub koniecznością obrony i ocalenia bezpieczeństwa publicznego.

§ 1. Niezbędne dochody mogą być jednak uzyskane z wykorzystaniem zmiennego zadłużenia, odpowiadającego dochodom z bieżącego roku budżetowego, po upływie którego kwota zadłużenia musi zostać spłacona lub pokryta z funduszy Skarbu Państwa poprzez swoje instytucje kredytowe.

⁷³ Oryg. *O Orçamento Geral do Estado para o Continente e Ilhas Adjacentes.*

Art. 68.

Państwo nie może zmniejszyć, ze szkodą dla posiadaczy obligacji, kapitału lub odsetek od zaciągniętego długu publicznego, ale może dokonać jego konwersji zgodnie z przepisami prawa.

Art. 69.

Długi z tytułu depozytów złożonych w bankach państwowych lub w należących do Państwa instytucjach kredytowych nie mogą podlegać przymusowej konsolidacji.

Art. 70.

Ustawa określa ogólne zasady dotyczące:

- 1) podatków;
- 2) opłat pobierane za usługi publiczne;
- 3) zarządzenia i eksploatacji majątku państwowego i państwowych przedsiębiorstw.

§ 1. W odniesieniu do podatków ustawa określa: podstawę wymiaru, stawkę, obowiązujące zwolnienia, skargi i odwołania przysługujące podatnikowi.

§ 2. Pobór podatków ustalony na czas nieokreślony lub na czas określony, przekraczający rok budżetowy zależy od zezwolenia Zgromadzenia Narodowego.

Część II

Organizacja polityczna państwa

Tytuł I

Suwerenność

Art. 71.

Suwerenność spoczywa w Narodzie, a jego organami są: Głowa Państwa⁷⁴, Zgromadzenie Narodowe, Rząd i Sądy.

Tytuł II

Głowa Państwa

Rozdział I

Wybór Prezydenta Republiki i jego prerogatywy

Art. 72.

Głową Państwa jest Prezydent Republiki wybierany przez Naród.

§ 1. Prezydent jest wybierany na siedem lat.

§ 2. Wybory odbywają się w niedzielę najbliższą 60. dniu przed zakończeniem każdej kadencji prezydenckiej w głosowaniu bezpośrednim przez obywateli uprawnionych do głosowania.

⁷⁴ Oryg. *Chefe do Estado*.

§ 3. Ostatecznego zliczania głosów dokonuje Najwyższy Trybunał Sprawiedliwości, który ogłosi Prezydentem tego obywatela, który otrzymał największą liczbę głosów.

Art. 73.

Na Prezydenta Republiki może zostać wybrany tylko obywatel Portugalii w wieku powyżej trzydziestu pięciu lat, korzystający w pełni z praw obywatelskich i politycznych, którzy zawsze posiadał obywatelstwo portugalskie.

§ 1. Jeżeli wybrany zostanie członek Zgromadzenia Narodowego – traci swój mandat.

Art. 74.

Nie mogą ubiegać się o urząd Prezydenta Republiki spokrewnieni z królami Portugalii do 6. stopnia.

Art. 75.

Nowo wybrany Prezydent obejmuje urząd przed Zgromadzeniem Narodowym w dniu wygaśnięcia mandatu swojego poprzednika, składając przysięgę o następującej treści:

„Przysięgam, że będę wiernie i uczciwie przestrzegać postanowień Konstytucji Republiki, szanować prawo, działać na rzecz dobra wspólnego Narodu oraz utrzymywać i bronić integralności i niezależności portugalskiej Ojczyzny”.

Art. 76.

Prezydent Republiki może udać się za granicę jedynie za zgodą Zgromadzenia Narodowego i Rządu.

§ 1. Nieprzestrzeganie postanowień niniejszego artykułu powoduje utratę urzędu z mocy prawa.

Art. 77.

Prezydent Republiki otrzymuje subsyduum, które jest ustalane przed rozpoczęciem jego kadencji; może wybrać dwie nieruchomości państwowe, które zamierza przeznaczyć na Kancelarię Prezydenta oraz miejsce rezydencji dla siebie i członków swojej rodziny.

Art. 78.

Prezydent Republiki za czyny dokonane w ramach sprawowania swojego urzędu odpowiada bezpośrednio i wyłącznie przed Narodem, a sprawowanie urzędu i jego władza jest niezależne od jakiegokolwiek głosowania Zgromadzenia Narodowego.

§ 1. Za przestępstwa niezwiązane ze sprawowaniem urzędu Prezydent ponosi odpowiedzialność dopiero po upływie swojej kadencji.

Art. 79.

Prezydent Republiki może zrezygnować ze stanowiska w orędziu do Narodu opublikowanym w *Diário do Govêrno*.

Art. 80.

W przypadku zwolnienia urzędu Prezydenta Republiki z powodu śmierci, rezygnacji, trwałej fizycznej niemożności sprawowania urzędu lub nieobecności w kraju bez zgody

Zgromadzenia Narodowego i Rządu nowy Prezydent zostanie wybrany w terminie nie dłuższym niż sześćdziesiąt dni.

§ 1. Trwałą fizyczną niezdolność sprawowania urzędu przez Prezydenta Republiki stwierdza Rada Stanu, zwołana w tym celu przez Prezesa Rady Ministrów⁷⁵, który w przypadku przyjęcia decyzji⁷⁶ obwieszcza w *Diário do Governo* o zwolnieniu urzędu Prezydenta.

§ 2. Do czasu przeprowadzenia wyborów przewidzianych w niniejszym artykule lub gdy z jakiegokolwiek powodu występują tymczasowe przeszkody w sprawowaniu urzędu Prezydenta, uprawnienia Głowy Państwa realizuje Rząd, jako całość.

Rozdział II Obowiązki Prezydenta Republiki

Art. 81.

Do kompetencji Prezydenta Republiki należy:

1) powoływanie i odwoływanie – spośród obywateli Portugalii – Prezesa Rady i Ministrów;

2) zwracanie się z orędyem do Zgromadzenia Narodowego, na ręce jego Przewodniczącego, które odczytuje je na pierwszej sesji po jego otrzymaniu;

3) ustalenie, zgodnie z ustawą wyborczą, dnia wyborów powszechnych lub wyborów uzupełniających deputowanych⁷⁷;

4) nadawanie Zgromadzeniu Narodowemu uprawnień konstytucyjnych zgodnie z postanowieniami art. 134.;

5) zwoływanie dla pilnej potrzeby publicznej nadzwyczajnej sesji Zgromadzenia Narodowego w celu rozpatrzenia określonych spraw oraz jej odrzucanie, bez wpływu na czas trwania corocznej sesji legislacyjnej;

6) rozwiązywanie Zgromadzenia Narodowego, o ile wymagają tego nadrzędne interesy Narodu;

7) reprezentowanie Narodu i kierowanie polityką zagraniczną Państwa;

8) negocjowanie konwencji międzynarodowych i traktatów pokojowych, przymierza, arbitraży i traktatów handlowych, przedstawiając je do zatwierdzenia⁷⁸ Zgromadzeniu Narodowemu;

9) prawo łaski i łagodzenia wyroków; ułaskawienie nie może nastąpić przed odbyciem połowy kary;

10) ogłaszanie i publikowanie ustaw i uchwał Zgromadzenia Narodowego oraz wydawanie dekretów, rozporządzeń i instrukcji zaproponowanych mu przez Rząd.

⁷⁵ Oryg. *Presidente do Conselho de Ministros*. Użyte w oryginalnym tekście słowo *Presidente* w zależności od kontekstu, zostało przetłumaczone jako: Prezydent (Republiki Portugalii), Prezes (Rady Ministrów, Najwyższego Trybunału Sprawiedliwości), Przewodniczący (Zgromadzenia Narodowego).

⁷⁶ Oryg. *afirmativo*.

⁷⁷ Oryg. *Deputados*.

⁷⁸ Oryg. *aprovação*.

Art. 82.

Akty Prezydenta Republiki muszą być kontrasygnowane przez właściwego Ministra lub Ministrów albo przez cały Rząd; w przeciwnym razie są nieważne.

§ 1. Nie wymagają kontrasygnaty:

- 1) powołanie i odwołanie Prezesa Rady Ministrów,
- 2) skierowanie orędzia do Zgromadzenia Narodowego,
- 3) zawiadomienie o rezygnacji.

Rozdział III Rada Stanu

Art. 83.

Przy Prezydencie Republiki działa Rada Stanu, złożona z następujących członków:

- 1) Prezesa Rady Ministrów;
- 2) Przewodniczącego Zgromadzenia Narodowego;
- 3) Przewodniczącego Izby Korporacyjnej;
- 4) Prezesa Najwyższego Trybunału Sprawiedliwości;
- 5) Prokuratora Generalnego Republiki;
- 6) pięciu osób publicznych o wybitnych kompetencjach, powoływanych dożywotnio przez Głowę Państwa.

Art. 84.

Prezydent Republiki wysłuchuje Rady Stanu przed skorzystaniem z uprawnień, o których mowa w art. 81. pkt 4., 5. i 6. oraz w art. 87. § 1., a także we wszystkich nagłych przypadkach zagrożenia funkcjonowania Państwa, jak również wtedy, gdy uzna to za konieczne.

Tytuł III Zgromadzenie Narodowe

Rozdział I Skład Zgromadzenia Narodowego

Art. 85.

Zgromadzenie Narodowe składa się z dziewięćdziesięciu deputowanych wybieranych w wyborach bezpośrednich na czteroletnią kadencję.

§ 1. W ustawie szczególnej określone są kryteria, jakie spełniać muszą deputowani, organizacja kolegów wyborczych i proces wyborczy.

§ 2. Nikt nie może być jednocześnie członkiem Zgromadzenia Narodowego i Izby Korporacyjnej.

§ 3. Wakaty w Zgromadzeniu Narodowym są obsadzone w wyborach uzupełniających, a nowe mandaty⁷⁹ wygasają z końcem kadencji.

⁷⁹ Oryg. *novos mandatos*.

Art. 86.

Zgromadzenie Narodowe jest odpowiedzialne za sprawdzenie i zatwierdzenie uprawnień swoich członków, wybór prezydium, opracowanie regulaminu wewnętrznego i uregulowanie swojej policji.

Art. 87.

W przypadku rozwiązania Zgromadzenia Narodowego wybory muszą się odbyć w ciągu sześćdziesięciu dni, zgodnie z ustawą wyborczą obowiązującą w chwili rozwiązania. Jeśli sesja ustawodawcza w tym roku nie została zakończona, nowa Izba zbierze się w ciągu trzydziestu dni po zakończeniu procesu wyborczego, a jej kadencja będzie trwała cały okres określony w konstytucji, nie licząc czasu poświęconego na trwającą sesję ustawodawczą i nie naruszając prawa do jej rozwiązania.

§ 1. Okres sześćdziesięciu dni określony w tym artykule może zostać przedłużony do sześciu miesięcy, jeżeli wymagają tego nadrzędne interesy Kraju.

Art. 88.

Zgromadzenie Narodowe, po ostatniej zwykłej sesji ustawodawczej czteroletniej kadencji, trwa do momentu ogłoszenia wyników nowych wyborów powszechnych.

Rozdział II

Członkowie Zgromadzenia Narodowego

Art. 89.

Członkowie Zgromadzenia Narodowego korzystają z następujących immunitetów i przywilejów:

a) są nietykalni w związku z opiniami i głosowaniami realizowanymi podczas wykonywania mandatu, z ograniczeniami określonymi w ust. 1. i 2.;

b) nie mogą być przysięgłymi, biegłymi lub świadkami bez zgody Zgromadzenia;

c) nie mogą być zatrzymani ani aresztowani bez zgody Zgromadzenia, z wyjątkiem przypadków, w których zostali ujęci na gorącym uczynku albo za przestępstwo, za które grozi kara wyższa⁸⁰ lub równoważna z nią kara;

d) jeżeli wobec któregośkolwiek z deputowanych wszczęto postępowanie karne i został on formalnie oskarżony, sędzia zawiadomi o tym Zgromadzenie, które oprócz przypadku przewidzianego w ostatniej części lit. c) niniejszego artykułu, zdecyduje, czy deputowany zostanie zawieszony w celu kontynuowania postępowania;

e) są uprawnieni do dodatku na zasadach określonych w ustawie wyborczej.

§ 1. Nietykalność członków Zgromadzenia Narodowego za opinie i głosowania nie zwalnia ich od odpowiedzialności cywilnej i karnej za zniesławienie, oszczerstwo i zniewagę, obrazę moralności publicznej lub publiczne nawoływanie do przestępstwa.

§ 2. Zgromadzenie Narodowe może pozbawić mandatu deputowanych, którzy wyrażają opinie sprzeczne z istnieniem Portugalii jako niepodległego państwa lub w jakikolwiek sposób podżegają do gwałtownego obalenia porządku politycznego i społecznego.

⁸⁰ Oryg. *pena maior* – określenie, którym posługiwał się art. 55. portugalskiego kodeksu karnego z 1886 r.

§ 3. Immunitety i przywileje określone w lit. b), c), d) i e) obowiązują wyłącznie podczas faktycznego wykonywania obowiązków ustawodawczych.

Art. 90.

Członkom Zgromadzenia Narodowego zabrania się:

1) zawierania umów z Rządem lub przyjmowania od niego lub jakiegokolwiek obcego Rządu płatnego zatrudnienia lub korzyści finansowych. Nie dotyczy to:

- a) portugalskich misji dyplomatycznych;
- b) komisji lub komend wojskowych na Kontynencie lub Wyspach Przyległych i Koloniach oraz w rządach zamorskich⁸¹;
- c) funkcji, których uzyskanie i awans są uregulowane przez prawo;
- d) nominacji, które zgodnie z prawem są dokonywane przez Rząd po przeprowadzeniu procedury konkursu lub na wniosek organów uprawnionych do powoływania lub wyboru urzędnika.

2) wykonywania swoich funkcji w czasie czynności urzędowych Zgromadzenia Narodowego, jeżeli są funkcjonariuszami publicznymi, cywilnymi albo wojskowymi;

3) zajmowania stanowisk administracyjnych, kierowniczych i nadzorczych, które nie są nadane przez Rząd, i pełnienia funkcji konsultacyjnych w zakresie prawnym lub technicznym w przedsiębiorstwach lub spółkach, utworzonych na podstawie specjalnych umów lub koncesji państwowych lub takich, które korzystają z przyznanych im przywilejów, które nie zostały nadane na podstawie ogólnych przepisów prawa albo otrzymują od Państwa pomoc lub gwarancje dochodów lub odsetek;

4) bycia koncesjonariuszem, wykonawcą lub partnerem wykonawców koncesji, przetargów lub robót publicznych lub uczestnikiem operacji finansowych Państwa.

§ 1. Nominacje, o których mowa w ust. 1. lit. a) i b) lub w innych przypadkach wymagających wykonywania właściwych funkcji poza Kontynentem, powodują wygaśnięcie mandatu.

§ 2. Nieprzestrzeganie zasad zawartych w tym artykule powoduje, zgodnie z prawem, utratę mandatu oraz nieważność aktów i umów, o których mowa w tym artykule.

Rozdział III

Uprawnienia Zgromadzenia Narodowego

Art. 91.

Do kompetencji Zgromadzenia Narodowego należy:

- 1) uchwalanie, interpretowanie, zawieszanie i uchylanie ustaw;
- 2) nadzór nad zgodnością z Konstytucją i ustawami;
- 3) przyjmowanie sprawozdań finansowych za każdy rok budżetowy, które są mu przedkładane wraz z raportem i decyzją Trybunału Obrachunkowego⁸² oraz wszelkimi innymi materiałami, które mogą być niezbędne do ich rozpatrzenia;

⁸¹ Oryg. *governos ultramarinos*.

⁸² Oryg. *Tribunal de Contas*.

4) upoważnienie Rządu do pobierania dochodów Państwa i pokrywania wydatków publicznych w kolejnym roku obrachunkowym, poprzez ustalenie w ustawie zasad, którym należy podporządkować część wydatkową budżetu, której wysokość nie jest określona zgodnie z wcześniej obowiązującymi przepisami;

5) upoważnienie Rządu do zaciągania pożyczek i innych operacji kredytowych, które nie są związane z obsługą bieżącego zadłużenia, poprzez ustalenie ogólnych warunków ich udzielania;

6) upoważnienie Głowy Państwa do prowadzenia wojny, jeżeli nie ma możliwości przeprowadzenia arbitrażu albo jeżeli się on nie powiedzie, z wyjątkiem faktycznej lub nieuchronnej agresji ze strony obcych sił, oraz do zawarcia pokoju;

7) zatwierdzanie, zgodnie z warunkami określonymi w art. 81. ust. 7., konwencji i traktatów międzynarodowych;

8) wprowadzenie stanu oblężenia, połączonego z całkowitym lub częściowym zawieszeniem gwarancji konstytucyjnych, w jednym lub kilku częściach terytorium Państwa, w przypadku faktycznej lub nieuchronnej agresji ze strony obcych sił lub w przypadku poważnego naruszenia lub zagrożenia bezpieczeństwa publicznego i porządku;

9) określanie granic terytoriów Narodu;

10) ogłaszanie amnestii;

11) przyjmowanie orędzia Głowy Państwa;

12) decydowanie o rewizji konstytucji po upływie dziesięciu lat;

13) udzielanie Rządowi upoważnień legislacyjnych.

Art. 92.

Ustawy uchwalone przez Zgromadzenie Narodowe ograniczają się do realizowania ogólnych zasad systemu prawnego, z tym że konstytucyjność zawartych w nich przepisów nie może być podważana pod pretekstem naruszenia tych zasad.

Art. 93.

Wymagają uregulowania ustawowego sprawy dotyczące:

1) organizacji obrony narodowej;

2) tworzenia i zawieszania usług publicznych;

3) wagi, wartości i nominału pieniądza;

4) systemu wag i miar;

5) tworzenia banków lub instytucji emisyjnych oraz zasad, którym powinien podlegać obieg powierniczy;

6) organizacji sądów.

Rozdział IV

Funkcjonowanie Zgromadzenia Narodowego oraz uchwalanie ustaw i uchwał

Art. 94.

Zgromadzenie Narodowe zbiera się na coroczną sesję w Lizbonie, która trwa trzy miesiące i nie może być przedłużana, począwszy od 10 stycznia każdego roku, z wyjątkiem przypadków określonych w art. 81. ust. 5.

Art. 95.

Zgromadzenie Narodowe działa na sesjach plenarnych i podejmuje decyzje większością głosów w obecności bezwzględnej większości⁸³ konstytucyjnej liczby członków.

§ 1. Sesje są jawne, chyba że Zgromadzenie lub jego przewodniczący postanowią inaczej.

Art. 96.

Członkowie Zgromadzenia Narodowego w kwestiach dotyczących administracji publicznej mogą wysłuchać, konsultować lub żądać informacji od każdej oficjalnej korporacji lub urzędu; urzędy publiczne nie mogą udzielić odpowiedzi bez uprzedniej zgody właściwego Ministra, który może odmówić jej udzielenia jedynie z powodu tajemnicy państwowej.

Art. 97.

Inicjatywa ustawodawcza przysługuje Rządowi i każdemu członkowi Zgromadzenia Narodowego.

Art. 98.

Projekty uchwalone przez Zgromadzenie Narodowe są przesyłane do Prezydenta Republiki, w celu ich ogłoszenia w terminie najbliższych piętnastu dni.

§ 1. Projekty ustaw, które nie zostaną ogłoszone w tym terminie jako ustawy, są przedłożone Zgromadzeniu Narodowemu do ponownego rozpatrzenia, a jeżeli zostaną zatwierdzone większością dwóch trzecich głosów ustawowej liczby jego członków, Głowa Państwa nie może odmówić ich ogłoszenia.

Art. 99.

Ogłoszenie odbywa się zgodnie z niniejszą formułą:

W imieniu Narodu, Zgromadzenie Narodowe uchwała, a ja ogłaszam następującą ustawę (lub uchwałę):

§ 1. Jako uchwały są ogłaszane:

a) ratyfikowane⁸⁴ dekrety z mocą ustawy wydane w nagłych przypadkach lub z konieczności publicznej;

b) decyzje, o których mowa w art. 91. ust. 3., 6., 7. i 12.

Art. 100.

Wnioski lub projekty przedstawione Zgromadzeniu Narodowemu, które nie zostały poddane dyskusji na właściwej sesji, nie muszą być ponownie zgłaszane na kolejnych sesjach tej samej kadencji; jeżeli zostaną ostatecznie odrzucone, nie mogą być ponownie zgłoszone podczas tej samej sesji ustawodawczej, z wyjątkiem przypadku rozwiązania Zgromadzenia Narodowego.

Art. 101.

Regulamin Zgromadzenia określa:

1) ograniczony czas na wystąpienie;

⁸³ Oryg. *maioria absoluta*.

⁸⁴ Oryg. *ratificações*.

- 2) zakaz zmieniania porządku obrad w zakresie wniosków, które nie zostały zgłoszone z co najmniej dwudziestoczęterogodzinnym wyprzedzeniem;
- 3) obowiązek mówcy przemawiania z mównicy w celu zabrania głosu podczas obrad.

Rozdział V

Izba Korporacyjna

Art. 102.

Przy Zgromadzeniu Narodowym działa Izba Korporacyjna złożona z przedstawicieli władz lokalnych i interesów społecznych, uznanych za przedstawicieli podstawowych gałęzi administracyjnych, moralnych, kulturalnych i gospodarczych. Ustawa określa osoby upoważnione do takiej reprezentacji, sposób ich wyboru oraz czas trwania ich kadencji.

§ 1. W przypadku zwolnienia stanowiska, które wiąże się z zajmowaniem miejsca w Izbie Korporacyjnej lub których dotyczy zakaz łączenia stanowisk, o którym mowa w art. 85. § 2., interesy tych osób są reprezentowane przez osoby, które powinny je zastąpić zgodnie z prawem bądź statutem.

§ 2. Z wyjątkiem przypadków przewidzianych w poprzednim paragrafie, wakaty na stanowiska w Izbie Korporacyjnej są zajmowane w taki sam sposób, jak powoływani są zastępowani członkowie.

§ 3. Postanowienia artykułu 89. i jego paragrafy mają zastosowanie do członków Izby Korporacyjnej.

Art. 103.

Do Izby Korporacyjnej należy sprawozdawanie i opiniowanie na piśmie wszystkich wniosków lub projektów ustaw przedłożonych Zgromadzeniu Narodowemu, przed rozpoczęciem nad nimi dyskusji.

§ 1. Opinia jest wydawana w ciągu trzydziestu dni lub w terminie ustalonym przez Zgromadzenie, jeżeli Rząd uzna taki projekt ustawy za pilny.

§ 2. Po upływie terminów, o których mowa w poprzednim ustępie, bez wydania opinii Zgromadzenie Narodowe może niezwłocznie rozpocząć dyskusję nad projektem ustawy.

Art. 104.

Izba Korporacyjna obraduje podczas sesji Zgromadzenia Narodowego, w wyspecjalizowanych sekcjach; może jednak obradować w składzie połączonych dwóch lub więcej albo wszystkich sekcji, jeśli wymaga tego rozpatrywana sprawa.

§ 1. Właściwy Minister lub Ministrowie lub ich przedstawiciele oraz członek Zgromadzenia Narodowego, który zgłosił projekt, mogą brać udział w dyskusji nad wnioskami lub projektami ustaw.

§ 2. Sesje Izby Korporacyjnej są niejawne.

Art. 105.

Do Izby Korporacyjnej mają zastosowanie przepisy art. 86. i art. 101. lit. a) i b), a jej członkom przysługują uprawnienia członków Zgromadzenia Narodowego, o których mowa w art. 96.

Tytuł IV Rząd

Art. 106.

Rząd składa się z Prezesa Rady, który może zarządzać sprawami jednego lub więcej Ministerstw, i z Ministrów.

§ 1. Prezes Rady jest swobodnie powoływany i odwoływany przez Prezydenta Republiki. Ministrów i ewentualnych Podsekretarzy Stanu powołuje i odwołuje Prezydent Republiki na wniosek Prezesa Rady, a powołania i odwołania Ministrów są przez niego kontrasygnowane.

§ 2. Funkcje Podsekretarzy Stanu wygasają wraz z odwołaniem właściwych Ministrów.

Art. 107.

Prezes Rady odpowiada przed Prezydentem Republiki za ogólną politykę Rządu oraz koordynuje i kieruje pracami wszystkich Ministrów, którzy odpowiadają przed nim politycznie za swoje działania.

Art. 108.

Do kompetencji Rządu należy:

- 1) kontrasygnowanie aktów Prezydenta Republiki;
 - 2) wydawanie dekretów z mocą ustawy na podstawie zezwoleń ustawodawczych lub w nagłych przypadkach albo z konieczności publicznej;
 - 3) wydawanie dekretów, rozporządzeń i instrukcji, zapewniających prawidłowe wykonywanie ustaw;
 - 4) kierowanie całą administracją publiczną, poprzez egzekwowanie ustaw i uchwał Zgromadzenia Narodowego, nadzorowanie działań organów i korporacji administracyjnych oraz wykonywanie wszystkich czynności związanych z mianowaniem, przenoszeniem, zwalnianiem, zmianą, emerytowaniem lub przywracaniem do służby urzędników cywilnych lub wojskowych, z zastrzeżeniem możliwości odwołania się do właściwego sądu.
- § 1. Akty Prezydenta Republiki dotyczące zwiększania lub zmniejszania dochodów lub wydatków muszą być kontrasygnowane przez Ministra Finansów.

§ 2. Zezwolenia ustawodawcze nie mogą być wykorzystane więcej niż jeden raz, chyba że co innego wynika z ich własnych postanowień. Rząd może jednak wykorzystywać je częściowo, dopóki nie zostaną wyczerpane.

§ 3. Jeżeli Rząd skorzysta z możliwości określonej w ostatniej części § 2., powinien przedstawić w ciągu pierwszych pięciu dni kolejnej sesji Zgromadzenia Narodowego wniosek o ratyfikację wydanych przez siebie dekretów z mocą ustawy.

Jeżeli Zgromadzenie Narodowe odmówi żądanej ratyfikacji, dekret z mocą ustawy przestaje obowiązywać od dnia opublikowania w *Diário do Govêrno* ogłoszenia wydanego przez Przewodniczącego Zgromadzenia.

Ratyfikacja może zostać dokonana z poprawkami. W takim przypadku dekret, nie naruszając jego mocy, zostaje przekształcony w projekt ustawy.

§ 4. Rada Ministrów powołuje gubernatorów kolonii.

§ 5. Wszystkie akty przyjmujące formę dekretu są podpisywane przez Prezydenta Republiki, bez czego są nieważne.

Art. 109.

Ministrowie nie mogą równocześnie pełnić żadnych innych funkcji publicznych ani być zatrudnieni w sektorze prywatnym.

§ 1. Zakazy i postanowienia określone w art. 90. mają zastosowanie do ministrów.

§ 2. Członkowie Zgromadzenia Narodowego lub Izby Korporacyjnej, którzy obejmują stanowisko ministra, nie tracą mandatu, ale nie mogą zasiadać we właściwej Izbie.

Art. 110.

Rada Ministrów zbiera się, gdy jej Prezes lub Głowa Państwa uzna to za konieczne. Ilekroć Prezes lub Głowa Państwa tak postanowią, posiedzenie odbywa się pod przewodnictwem tego ostatniego; jest to obowiązkowe wtedy, gdy Głowa Państwa korzysta z uprawnień przysługujących mu na podstawie art. 81. ust. 2., 3., 4., 5., 6. i 8.

Art. 111.

Rząd zależy wyłącznie od zaufania Prezydenta Republiki, a zachowanie jego Władzy⁸⁵ nie jest uzależnione od przebiegu prac nad projektami ustaw lub od jakiegokolwiek głosowania w Zgromadzeniu Narodowym.

Art. 112.

Prezes Rady przesyła przewodniczącemu Zgromadzenia Narodowego projekty ustaw, które należy przedłożyć Zgromadzeniu, a także wyjaśnienia, o które zwrócił się do Rządu lub te, które uważa za konieczne.

Art. 113.

Każdy Minister ponosi polityczną, cywilną i karną odpowiedzialność za czyny, które uprawomocnia lub których dokonuje. Ministrowie odpowiadają przed sądami powszechnymi za czyny pociągające za sobą odpowiedzialność cywilną lub karną.

§ 1. Jeżeli przeciwko któremukolwiek Ministrowi wszczęto postępowanie karne, obejmujące przedstawienie aktu oskarżenia, Najwyższy Trybunał Sprawiedliwości w pełnym składzie z udziałem Prokuratora Generalnego, zdecyduje, czy Minister będzie sądzony natychmiast, a w związku z tym zawieszony, czy też proces odbędzie się po zakończeniu jego urzędowania.

Art. 114.

Ministrowie, Podsekretarze Stanu i przedstawiciele Rządu ponoszą odpowiedzialność karną za akty skierowane:

- 1) przeciwko politycznemu bytowi Narodu;

⁸⁵ Oryg. *Poder*.

- 2) przeciwko Konstytucji i istniejącemu ustrojowi politycznemu;
- 3) przeciwko swobodnemu działaniu organów Suwerenności;
- 4) przeciwko korzystaniu z praw politycznych i osobistych;
- 5) przeciwko bezpieczeństwu wewnętrznemu Kraju;
- 6) przeciwko praworządności administracji;
- 7) przeciwko ochronie i prawidłowemu wykorzystaniu środków publicznych;
- 8) przeciwko przepisom o rachunkowości publicznej.

§ 1. Skazanie za którekolwiek z tych przestępstw wiąże się z utratą urzędu i niemożnością sprawowania funkcji publicznych.

Tytuł V **Sądy**

Art. 115.

Funkcje sędziowskie sprawują sądy powszechne i szczególne.

Sądami powszechnymi są:

- 1) Najwyższy Trybunał Sprawiedliwości;
- 2) sądy drugiej instancji w okręgach sądowych na Kontynencie i na Wyspach Przyległych i w Koloniach;
- 3) sądy pierwszej instancji w okręgach na całym terytorium krajowym.

§ 1. Ustawa może dopuścić działalność sędziów gminnych o ograniczonej jurysdykcji, orzekających w swoich okręgach.

§ 2. Utrzymuje się sądy pokoju.

Art. 116.

Niedozwolone jest tworzenie sądów szczególnych wyłącznie właściwych do sądenia niektórych przestępstw lub niektórych kategorii przestępstw, z wyjątkiem przypadków, gdy są to przestępstwa skarbowe, przestępstwa dotyczące spraw społecznych lub przestępstwa skierowane przeciwko bezpieczeństwu Państwa.

Art. 117.

Państwo jest reprezentowane przed sądami:

- 1) przez Prokuratora Generalnego Republiki;
- 2) przez Prokuratora Republiki przy każdym sądzie apelacyjnym⁸⁶;
- 3) przez Prokuratora Republiki przy każdym sądzie pierwszej instancji;
- 4) przez prawnie wyznaczonych przedstawicieli przy sądach szczególnych.

Art. 118.

Sędziowie sądów powszechnych pełnią funkcję dożywotnio i są nieusuwalni. Ustawa określa warunki, na jakich są powoływani, awansowani, znoszeni z urzędu, zawieszani w czynnościach, przenoszeni i delegowani; nie mogą przyjmować od Rządu innych

⁸⁶ Oryg. *de cada Relação*.

funkcji, za które otrzymują wynagrodzenie, co nie wyklucza możliwości powoływania ich do stałych lub tymczasowych komisji.

Art. 119.

Sędziowie są niezawisli w swoich orzeczeniach, z wyjątkiem przypadków przewidzianych w ustawie.

Art. 120.

Rozprawy sądowe są jawne, z wyjątkiem szczególnych przypadków określonych w ustawie, jeżeli jawność byłaby sprzeczna z porządkiem, interesem Państwa lub dobrymi obyczajami.

Art. 121.

W celu wykonania swoich postanowień i wyroków, jeśli zajdzie taka potrzeba, Sądy mają prawo korzystać z pomocy innych organów.

Art. 122.

W postępowaniach sądowych Sądy nie mogą stosować ustaw, dekrétów ani żadnych innych aktów prawnych, które naruszają postanowienia niniejszej Konstytucji lub są sprzeczne z zawartymi w niej zasadami.

§ 1. Konstytucyjność przepisu prawa w zakresie kompetencji podmiotu, który go wydał, lub formy jego wprowadzenia w życie może być badana wyłącznie przez Zgromadzenie Narodowe, działające z własnej inicjatywy lub z inicjatywy Rządu, z tym że Zgromadzenie samo rozstrzyga o skutkach niekonstytucyjności, bez uszczerbku dla rozpatrzonych już spraw.

§ 2. Wyjątek w poprzednim paragrafie obejmuje wyłącznie akty wydane przez organy suwerenności.

Art. 123.

W celu zapobiegania i zwalczania przestępstw wprowadzone są kary i środki zabezpieczające, których celem jest obrona społeczeństwa i w miarę możliwości społeczna readaptacja sprawcy.

Tytuł VI

Okręgi polityczne i administracyjne oraz władze lokalne

Art. 124.

Terytorium Kontynentu jest podzielone na okręgi⁸⁷, składające się z parafii i zgrupowane w dystrykty i prowincje; granice wszystkich tych obszarów określa ustawa.

§ 1. Okręgi Lizbony i Porto są podzielone na dzielnice, a te na parafie.

§ 2. Podział terytorium Wysp Przyległych i ich organizacja administracyjna są regulowane przez ustawę szczególną.

⁸⁷ Oryg. *concelhos*.

Art. 125.

Organami administracyjnymi są izby gminne, komitety parafii i rady prowincjonalne.

Art. 126.

Szczególne ustawy regulują organizację, funkcjonowanie i uprawnienia organów administracyjnych; sfera administracyjna władz lokalnych podlega kontroli przedstawicieli Rządu, a decyzje tych organów mogą zostać poddane pod referendum⁸⁸.

Art. 127.

W celu wykonania swoich decyzji organów administracyjnych i realizacji innych celów szczegółowo określonych w ustawach, organy administracyjne delegują przewodniczącego oraz komisje na zasadach określonych w tych ustawach.

Art. 128.

Decyzje organów administracyjnych mogą być zmienione lub unieważnione tylko w przypadkach i w trybie określonym w prawie administracyjnym.

Art. 129.

Organy administracyjne, na zasadach określonych przez ustawę, korzystają z autonomii finansowej; izby gminne są jednak zobowiązane w celu poprawy sytuacji obszarów wiejskich do przekazania parafiom części dochodów określonej w ustawie.

Art. 130.

Systemy podatkowe władz lokalnych są ustanowione w taki sposób, aby organizacja podatkowa i sytuacja finansowa państwa nie zostały zakłócone oraz aby obrót produktami i towarami między okręgami Kraju nie został utrudniony.

Art. 131.

Organy administracyjne mogą być rozwiązane tylko w przypadkach i na zasadach określonych w prawie administracyjnym; nowe wybory muszą się odbyć w terminie nieprzekraczającym dziewięćdziesięciu dni od daty rozwiązania. Dopóki nowo wybrane organy nie rozpoczną urzędowania, rozwiązane organy są zastępowane przez komisje administracyjne mianowane przez Rząd.

Tytuł VII

Portugalskie Imperium Kolonialne

Art. 132.

Postanowienia Aktu Kolonialnego są uważane za materię konstytucyjną, a Rząd winien opublikować go ponownie wraz ze zmianami wymaganymi przez niniejszą Konstytucję.

⁸⁸ Oryg. *referendum*.

PRZEPISY DODATKOWE

a) Rewizja konstytucji

Art. 133.

Konstytucja jest poddawana rewizji co dziesięć lat, a w związku z tym Zgromadzenie Narodowe, którego kadencja przypada na okres rewizji, zyskuje uprawnienia konstytucyjne.

§ 1. Rewizja może zostać przyspieszona o pięć lat, jeżeli zostanie zatwierdzona głosami dwóch trzecich członków Zgromadzenia Narodowego, a w takim przypadku nowy okres dziesięciu lat będzie liczony od daty przyspieszonej rewizji.

§ 2. Propozycje lub projekty rewizji konstytucji, które nie precyzują dokładnie proponowanych zmian, nie mogą być przedmiotem obrad.

Art. 134.

Niezależnie od postanowień zawartych w poprzednim artykule Głowa Państwa może, gdy jest to niezbędne ze względu na dobro publiczne, po wysłuchaniu Rady Stanu i na mocy dekretu kontrasygnowanego przez wszystkich Ministrów, postanowić, że Zgromadzenie Narodowe, które zostanie wybrane, przejmie uprawnienia konstytucyjne i dokona rewizji Konstytucji w punktach wskazanych w tym akcie.

b) Przepisy szczególne i przejściowe

Art. 135.

W celu wykonania art. 53. § 1. przyjmuje się system przejściowy, wraz z tymczasowymi ograniczeniami uznanymi za niezbędne.

Art. 136.

Do momentu wprowadzenia w życie systemu korporacji moralnych i gospodarczych przyjęte są przejściowe formy postępowania w celu zachowania ducha reprezentacji organicznej ustanowionej w tytule V części I.

Art. 137.

Obecny Prezydent Republiki jest uznany za Prezydenta w rozumieniu niniejszej Konstytucji, a jego kadencja trwa 7 lat od daty objęcia przez niego urzędu Prezydenta.

Art. 138.

Pierwsze Zgromadzenie Narodowe posiada uprawnienia konstytucyjne.

Art. 139.

Ustawy i dekrety z mocą ustawy, które zostały lub zostaną opublikowane przed pierwszym posiedzeniem Zgromadzenia Narodowego, pozostają w mocy w takim zakresie, w jakim bezpośrednio lub pośrednio nie naruszają zasad zawartych w niniejszej Konstytucji.

Art. 140.

Ustawy i dekrety z mocą ustawy, o których mowa w poprzednim artykule, mogą jednak zostać uchylone mocą dekretów rozporządzeniowych⁸⁹ we wszystkich kwestiach dotyczących wewnętrznej organizacji administracji i niezmiennącej sytuacji prawnej osób fizycznych ani statusu urzędników cywilnych.

§ 1. Ograniczenia wynikające z tego artykułu nie obejmują ustaw i dekretów z mocą ustawy określających, co stanowi konstytucyjną materię ustawodawczą, ani tego, co jest wyłączone na mocy art. 70. § 1. i art. 93.

Art. 141.

Do czasu opublikowania przepisów niezbędnych do wdrożenia tytułu VI części II administracja lokalna podlega dotychczasowym przepisom, w tym w zakresie powoływania i odwoływania komisji administracyjnych władz lokalnych.

Art. 142.

Niniejsza Konstytucja wchodzi w życie po jej zatwierdzeniu w plebiscycie narodowym⁹⁰ i po opublikowaniu wyników w *Diário do Govêrno*.

Pałac Rządu Republiki, 22 lutego 1933 r.

— António de Oliveira Salazar⁹¹
 — Albino Soares Pinto dos Reis Júnior⁹²
 — Manuel Rodrigues Júnior⁹³
 — Daniel Rodrigues de Sousa⁹⁴
 — Aníbal de Mesquita Guimarães⁹⁵
 — César de Sousa Mendes do Amaral e Abranches⁹⁶
 — Duarte Pacheco⁹⁷
 — Armindo Rodrigues Monteiro⁹⁸
 — Gustavo Cordeiro Ramos⁹⁹
 — Sebastião Garcia Ramires¹⁰⁰

⁸⁹ Oryg. *decretos regulamentares*.

⁹⁰ Oryg. *plebiscito nacional*.

⁹¹ Prezes Rady Ministrów.

⁹² Minister Spraw Wewnętrznych.

⁹³ Minister Sprawiedliwości.

⁹⁴ Minister Wojny.

⁹⁵ Minister Marynarki.

⁹⁶ Minister Spraw Zagranicznych.

⁹⁷ Minister Robót Publicznych i Komunikacji.

⁹⁸ Minister Kolonii.

⁹⁹ Minister Oświecenia Publicznego.

¹⁰⁰ Minister Handlu, Przemysłu i Rolnictwa.

Bibliografia

Źródła prawne

- Konstytucja Republiki Portugalskiej. Przeł. Agnieszka Wojtyczek-Bonnand. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe 2000.
- Promulga o Projecto de Constituição Política da República Portuguesa (*Diário do Governo* n.º 43/1933, 1º Suplemento).
- Acta da assemblea geral de apuramento dos resultados do Plebiscito Nacional de 19 de Março de 1933, sôbre a Constituição Política da República Portuguesa (*Diário do Governo* n.º 83/1933).
- Lei n.º 1885 Introdúz alterações à Constituição Política da República Portuguesa (*Diário do Governo* n.º 67/1935).
- Lei n.º 1910 Altera a redacção do § 3.º do artigo 43.º da Constituição Política da República, respeitante ao ensino ministrado pelo Estado (*Diário do Governo* n.º 117/1935).
- Lei n.º 1966 Introdúz algumas alterações à Constituição Política (*Diário do Governo* n.º 93/1938).
- Lei n.º 1945 Dá nova redacção a alguns artigos da Constituição (*Diário do Governo* n.º 298/1936).
- Lei n.º 1963 *Modifica alguns artigos da Constituição Política da República Portuguesa* (*Diário do Governo* n.º 294/1937).
- Conventiones inter Apostolicam Sedem et Rem Publicam Lusitanam (*Acta Apostolicae Sedis* 1940, nr 7).
- Lei n.º 2009 Introdúz alterações na Constituição Política da República Portuguesa e no Acto Colonial (*Diário do Governo* n.º 208/1945).
- Lei n.º 2048 Introdúz alterações na Constituição Política da República Portuguesa (*Diário do Governo* n.º 117/1951, 1º Suplemento).
- Lei n.º 2100 Promulga as alterações à Constituição Política da República Portuguesa (*Diário do Governo* n.º 198/1959).
- Lei n.º 3/71 Promulga a nova redacção de várias disposições da Constituição Política da República Portuguesa (*Diário do Governo* n.º 192/1971, 1º Suplemento).
- Lei n.º 1/74 Destitui das suas funções o Presidente da República e o actual Governo e dissolve a Assembleia Nacional e o Conselho de Estado – Determina que todos os poderes atribuídos aos referidos órgãos passem a ser exercidos pela Junta de Salvação Nacional (*Diário do Governo* n.º 97/1974, 1º Suplemento).
- Lei n.º 2/74 Extingue a Assembleia Nacional e a Câmara Corporativa (*Diário do Governo* n.º 112/1974).
- Lei n.º 3/74 Define a estrutura constitucional transitória que regerá a organização política do País até à entrada em vigor da nova Constituição Política da República Portuguesa (*Diário do Governo* n.º 112/1974).
- Lei n.º 5/74 Altera algumas disposições da Lei n.º 3/74 (estrutura constitucional transitória), na parte relativa à formação, funcionamento e responsabilidade do Governo Provisório – Revoga os artigos 8.º, 14.º, 15.º e 17.º da referida lei (*Diário do Governo* n.º 161/1974).
- Lei n.º 6/74 Esclarece o alcance do n.º 8 do capítulo B do Programa do Movimento das Forças Armadas Portuguesas (*Diário do Governo* n.º 167/1974, 1º Suplemento).
- Lei n.º 7/74 Esclarece o alcance do n.º 8 do capítulo B do Programa do Movimento das Forças Armadas Portuguesas (*Diário do Governo* n.º 174/1974, 1º Suplemento).
- Konwencja handlowa i nawigacyjna między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Portugalską, podpisana w Lizbonie dn. 28 grudnia 1929 r. (Dz.U. 1931 nr 37 poz. 289).

Opracowania

- Bankowicz, Marek. „Antonio Salazar – twórca i ideolog portugalskiego autorytaryzmu”. W: *Franco i Salazar. Europejscy dyktatorzy*, red. Maciej Słęcki i Bohdan Szlarski, 153–72. Warszawa: Wydawnictwo von borowiecky, 2012.
- Bankowicz, Marek. *Demokraci i dyktatorzy*. Kraków: Krakowski Instytut Wydawniczy, 1993.
- Bartyzel, Jacek. „Salazaryzm”. <http://www.legitymizm.org/ebp-salazaryzm> (dostęp: 10.01.2021).
- Campinos, Jorge. *O Presidencialismo do Estado Novo*. Lisboa: Perspectivas & Realidades, 1978.
- Ciechanowski, Jan. „Hiszpania Francisco Franco i Portugalia António Oliveiry de Salazara a reżim komunistyczny na przykładzie tak zwanej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Wstęp do rozważań porównawczych”. W: *Europa XX wieku między totalitaryzmem, autorytaryzmem a demokracją*, red. Arkadiusz Adamczyk, Paulina Biniecka, Katarzyna Kaźmierczak, 327–54. Piotrków Trybunalski: Instytut Stosunków Międzynarodowych UJK, 2011.
- „Constitution politique de la Republique portugaise du 19 mars 1933”. Przeł. Paul Pompei. *Annuaire de l'Institut international de droit public* 15 (1934): 665–708.
- D'Annunzio, Gabriele, De Ambris, Alceste i Perfetti, Francesco, red. *La Carta del Carnaro: La Costituzione della Libera Repubblica di Fiume (1920)*. Roma: De Luca, 2001.
- Ferro, Antonio. *Dyktator współczesnej Portugalji. Salazar*. Przeł. Zdzisław Grabski. Warszawa: Instytut Wydawniczy Biblioteka Polska, 1936.
- Freire, Dulce i Ferreira, Nuno Estêvão. „A construção do sistema corporativo em Portugal (1933–1974)”. *Tempo* 25, no. 1 (2019): 256–76.
- de Lucena, Manuel. *A evolução do sistema corporativo português*. T. 1. Lisboa: Perspectivas & Realidades, 1976.
- Łabno, Anna. „Konstytucja Portugalii z 1933 roku na tle rozwoju portugalskiego konstytucjonalizmu”. W: *Franco i Salazar. Europejscy dyktatorzy*, red. Maciej Słęcki i Bohdan Szlarski, 211–32, Warszawa: Wydawnictwo von borowiecky, 2012.
- Nowak-Vilela, Monika. „António Salazar i jego «Nowe Państwo» – geneza, zręby ideowe, specyfika”. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Historica* 90 (2013): 103–13.
- de Oliveira Maques, António Henrique. *Historia Portugalii*. Przeł. Wojciech Chabasiński. T. 2. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987.
- Pałęcka, Janina i Sobański, Oskar. *Rewolucja nie zaczęła się w czwartek*. Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1976.
- Пашков, Роман. „Конституция Португалии 1933”. <https://worldconstitutions.ru/?p=1084> (dostęp: 10.01.2021).
- Political Constitution of the Portuguese Republic*. Lisbon: S.N.I. Books, 1948.
- „Portugal Verfassung”. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* 11 (1942–1943): 259–83.
- Słęcki, Maciej i Szlarski, Bohdan, red. *Franco i Salazar. Europejscy dyktatorzy*. Warszawa: Wydawnictwo von borowiecky, 2012.
- Wituch, Tomasz. *Historia Portugalii w XX wieku*. Pułtusk: Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusk, 2000.
- Young, Michael. *The Rise of the Meritocracy, 1870–2033*. London: Thames and Hudson, 1958.